

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Навчально-науковий медичний інститут

Кафедра екології

Магістерська дипломна робота

на тему: **«Аналіз екологічної культури суспільства в умовах війни»**

Виконала : студентка VI курсу, групи 621

спеціальність 101 «Екологія»

Квасільчук Інна Ігорівна

Керівник: доцент кафедри екології

к.географ.н., доц.

Патрушева Лариса Іванівна

Рецензент: професор кафедри екології

д.пед.н., професор

Мітрясова О.П

Миколаїв – 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1.	
АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ З ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	8
1.1 Екологічна культура: поняття та суть	8
1.2 Правові підходи до розуміння екологічної культури як важливого інструменту екологічної політики в державі	11
1.3 Український та міжнародний досвід питання екологічної культури суспільства	15
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2.	
ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА СУСПІЛЬСТВА ТА МЕТОДИКА ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ	21
2.1 Екологічна культура суспільства	21
2.2 Методика дослідження екологічної культури суспільства	22
Висновки до розділу 2.	24
РОЗДІЛ 3.	
АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	25
3.1. Екологічні наслідки та ризики для українського довкілля від військової агресії росії. Загальна характеристика впливу військових дій на довкілля	25
3.2. Особливості формування екологічної культури в українців у контексті соціальних викликів під час війни в рф проти України	35
3.3. Стан екологічної культури українців в умовах війни	41
Висновки до розділу 3	51
РОЗДІЛ 4.	

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	54
4.1 Аналіз та особливості роботи еколога	54
4.2 Розробка заходів для нормалізації параметрів на робочому місці еколога	54
4.3 Розробка заходів при надзвичайні ситуації на робочому місці еколога	58
Висновки до розділу 4	60
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	64
ДОДАТКИ	68

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ДБН - Державні будівельні норми

ДСаНПіН - Державні Санітарні Правила і Норми

ДСН - Державні санітарні норми

ООН - Організація Об'єднаних Націй

ПК - Персональний комп'ютер

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасну екологічну ситуацію загалом характеризують як потенційно можливе у майбутньому погіршення природного середовища людини, що має антропогенне походження. Сьогодні стан навколишнього природного середовища вже не дає можливості задовольнити всі повсякденні потреби людей і звужує перспективні сфери самореалізації людини.

На жаль, тенденція погіршення довкілля притаманна території нашої держави. До всіх існуючих проблем додалась і війна. Під час військових дій окупанти бездумно знищують об'єкти критичної інфраструктури, військові штаби, важливі шляхи постачання, цивільні об'єкти, сільськогосподарські угіддя, ферми, території природно-заповідного фонду, екопарки, водойми, також потрапляють під вплив варварів. будівлі та ліси.

Особливого значення під час війни набуває формування суспільної свідомості, що сприятиме формуванню екологічної культури та вирішенню проблем забруднення навколишнього середовища, з якими зіткнулися українці внаслідок російського вторгнення.

Високий рівень екологічної культури є запорукою якості життя, заснованої на гармонії з навколишнім середовищем. Без фундаментального підвищення екологічної культури всіх верств населення не можна сподіватися на позитивні зміни в навколишньому природному середовищі, навіть при використанні значних матеріальних ресурсів.

Значний вплив військових дій на навколишнє середовище України та важливість формування екологічної культури як складової системи національно-громадського виховання всіх верств населення нашої країни зумовили актуальність нашого дослідження.

Мета і завдання. є вивчення рівня екологічної культури в екстремальних умовах війни. Реалізація поставленої мети передбачала вирішення наступних **завдань:**

- вивчення і узагальнення теоретичних положень про екологічну культуру;
- ознайомлення з методикою дослідження екологічної культури суспільства
- характеристика впливу військових дій на довкілля;
- дослідження рівня екологічної культури через тематичне опитування населення;
- аналіз особливостей екологічної культури в українців у контексті соціальних викликів під час війни росії проти України .

Об'єктом дослідження є екологічна культура суспільства

Предметом дослідження є особливості екологічної культури суспільства в умовах війни.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: *метод експертного оцінювання; метод аналізу* - для виявлення переліку факторів, які позитивно, або негативно впливають на предмет дослідження; *методи статистичного аналізу* - стандартизація даних; *графічний метод* - для надання наочності матеріалу та схематичного зображення теоретичних і практичних положень.

Інформаційною базою літературні джерела, матеріали періодичних видань, міжнародних науково-практичних конференцій.

Наукова новизна отриманих результатів:

розроблено методику вивчення екологічної культури на основі відкритого соціопитування;

виявлено рівень обізнаності населення щодо стану навколишнього середовища в умовах війни.

Практичне значення:

результати опитування можуть бути використані для планування та проведення еколого-просвітницьких заходів і соціальної реклами.

Апробація результатів досліджень підготовлено та подано до друку тези доповіді на I Міжнародну студентсько-аспірантську науково-практичну конференцію «Наукові рефлексії війни: законодавство, суспільство, держава» у м. Львів, 13 березня 2024 року.

Обсяг і структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1.

АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ З ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

1.1. Екологічна культура: поняття та суть

Екологічна ситуація в усьому світі складна і вимагає негайних заходів. Для можливості реалізації таких заходів необхідне усвідомлення суспільством глибини та важливості екологічних проблем. Проблеми формування екологічної культури розглядали та обговорювали багато дослідників. Серед них такі вчені, як О. І. Салтовський, М. М. Кисельов, М. І. Хилько, В. С. Крисаченко [19, 22, 33, 36] та інші. Знаковими є праці В. Вернадського, видатного українського натураліста і філософа, зокрема його праці «Думки природодослідника», «Проблеми біогеохімії» та ін.

Уміння раціонально використовувати результати науково-технічного прогресу як в особистому житті, так само і в публічних місцях потребує від людини відповідної екологічної культури – уміння в розумних межах використовувати ті чи інші речі, прилади, речовини, продукти, а також взагалі відмовитися від деяких.

За цих умов узгодженість взаємодії людського суспільства, насамперед, із такими «оздоровчими» атрибутами життя в єдності з природою – потребує відповідних екологічних знань, які мають виявлятися в екологічній культурі кожної особи [10].

Екологічна криза, перед якою опинилося людство, значно змінила людські стосунки з природою, змусила переосмислити всі досягнення світової цивілізації. Приблизно з 60-х років минулого століття, коли вперше перед людством настільки гостро постала проблема знищення всього живого в результаті промислової діяльності, почала формуватися нова наука - екологія і, як наслідок, , виникло поняття «екологічна культура» [24].

Відомо понад сто визначень поняття «культура». Механічне поєднання цих різних визначень не дає задовільного результату з точки зору загальної повноти та точності.

Найбільше культура показує сам процес освоєння людиною світу, навколишнього середовища, вдосконалення середі свого існування. Такий соціокультурний процес освоєння природи має об'єктивний характер і, відповідно, загальнолюдське значення.

Формуючи екологічну свідомість і культуру, необхідно усвідомлювати себе складовою навколишнього світу, вміти раціонально і науково використовувати результати науково-технічного прогресу [10].

У найважливіших міжнародних документах останнього десятиріччя, присвячених проблемам навколишнього середовища та гармонійного розвитку людства, велика увага приділяється екологічній культурі, потребі формування нової свідомості, забезпеченню усвідомлення людьми екологічної картини у світі, регіону та місця проживання, усвідомлення ними можливих шляхів вирішення різноманітних екологічних проблем та застосування концептуальних підходів до збереження біосфери та цивілізації [31].

Термін «екологічна культура» з'явився порівняно недавно – у 20-х роках ХХ століття (Дж. Стюарда) [41]. Зміст цього поняття в трактуванні різних науковців має досить широкі межі. У тлумачному словнику дається визначення: «Екологічна культура — це сукупність норм, поглядів і настанов, що описують ставлення суспільства та окремих осіб до природи» [11].

На думку В. Крисаченка, екологічна культура об'єднує два світи: природне середовище та внутрішній світ людини. Екологічна культура спрямована на створення гармонії в природі та виховання життєвих цінностей у житті людини [22].

М. Хілько пояснює екологічну культуру як світоглядний «образ світу», що відбиває стан соціальних і природних залежностей, ступінь освоєння людиною природного середовища [36].

На думку О. Салтовського, екологічна культура – це «певна програма, об'єктивована в діяльності, на основі якої суб'єкт природокористування будує свій історично-конкретний процес взаємодії з природою» [33].

Екологічна культура також тлумачиться як певний вид етики, моральний імператив або система заповідей.

У загальному вигляді під поняттям «екологічна культура» слід розуміти ціннісне ставлення певного соціального суб'єкта (індивід, група, спільнота) до навколишнього середовища: локального, національного, глобального. Це ставлення формується в ході практичного освоєння людиною світу (пізнавальні, економічні, освітні та інші практики), фіксується в нормативно-ціннісних системах і реалізується в діях соціальних акторів та інститутів.

На сьогодні в науковій літературі накопичено значну чисельність визначення терміну «екологічна культура». У сучасній науковій літературі можемо виокремити два основних підходи до визначення екологічної культури суспільства, які не суперечать один одному, а взаємодоповнюють один одного. До екологічної культури суспільства можна підходити з еколого-культурного аспектів, тобто досліджувати її як культуру екологічної діяльності та як екологічний аспект культурного розвитку.

Екологічна культура суспільства, у першому випадку, трактується як об'єднання всіх результатів, яких суспільство досягло у збереженні та відновленні природних умов свого існування.

У другому, коли говорять про екологічний аспект розвитку культури, мають на увазі історично виниклі форми подолання небезпечних змін навколишнього середовища, викликані предметно-перетворюючої діяльністю людини.

Узагальнюючі поняття, екологічну культуру слід розуміти як цілісну систему, що поєднує: екологічні знання; екологічне мислення; культура дій; культура екологічно виправданої поведінки, що характеризується ступенем перетворення екологічних знань, мислення, культури почуттів у повсякденну норму дій [11].

1.2 Правові підходи до розуміння екологічної культури як важливого інструменту екологічної політики в державі

Протягом останніх десятиліть глобальне погіршення екологічної ситуації призвело до розширення та поглиблення знань про діалектичну єдність і взаємодію суспільства та природи. Це призвело до забезпечення екологічної рівноваги в екосистемах, які були змінені людиною та природними. Це сприяє екологізації культури та суспільства, що можна досягти шляхом розширення екологічної освіти та знань, поширення екологічної інформації, вдосконалення законодавства та міжнародного співробітництва.

Зважаючи на те, що думка про те, що Конституція має відображати екологічну культуру, ми вважаємо, що найважливішими правовими засадами екологічної культури є положення Конституції про те, що людина, її життя і здоров'я є найвищими соціальними цінностями (стаття 3), обов'язкове зобов'язання держави підтримувати екологічну безпеку та рівновагу (стаття 16), забезпечення права кожного на безпечне довкілля, відшкодування шкоди, завданої порушенням цього права, вільний доступ до екологічної інформації (стаття 50) та покладання обов'язків не завдавати шкоди природі, культурній спадщині, відшкодувати збитки (стаття 66) [21].

В питанні впровадження екологічної політики держави основними засадами внутрішньої політики в цій галузі є законодавче визнання вдосконалення національної екологічної політики; у сфері гуманітарної політики – відродження духовних цінностей українців; створення умов для консолідації суспільства на основі національної системи духовних цінностей, у якій людина та її розвиток, права та свободи, максимальне задоволення їхніх потреб; і серед основних засад зовнішньої політики є створення сприятливих зовнішньополітичних умов для розвитку української нації, що зазначено у

статтях 9, 10 та 11 Закону України «Про Основи внутрішньої та зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р.[16].

Основні напрями державної політики України щодо охорони навколишнього середовища, які концептуально визначають використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки, вимагають посилення ролі еколого-правової освіти, культури та науки як важливого компоненту розвитку екологічного законодавства.

Концепція національної екологічної політики вказує на те, що, крім досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього середовища, однією з головних цілей національної екологічної політики є підвищення рівня свідомості населення щодо охорони навколишнього середовища. Політика України на період до 2020 року, схвалена Кабінетом Міністрів України від 17 жовтня 2007 року No 880-р.

Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затверджені Законом України від 21 грудня 2010 року, є найважливішим законодавчим документом, який наразі визначає концептуальні підходи до забезпечення екологічної безпеки, раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища. У цьому питанні цей документ є особливо важливим через сприйняття того, що Всесвітня конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) [29] оголосила, домінуючою ідеєю сталого розвитку та як основною концепцією цивілізації XXI століття [2].

Серед стратегічних цілей та завдань національної екологічної політики цим документом визначено реалізацію Цілі 1 «Підвищення рівня екологічної свідомості громадян» шляхом реалізації таких завдань:

- створення національної інформаційної системи охорони навколишнього природного середовища;
- збільшення частки екологічної інформації та соціальної реклами природоохоронного спрямування;
- сприяння розвитку інформаційних центрів;

- створення мережі загальнодержавної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації;
- розвиток та реалізація програми підтримки проектів громадських екологічних організацій;
- розроблення та реалізація Стратегії екологічної освіти з метою сталого розвитку українського суспільства та економіки України;
- створення системи екологічної підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, до компетенції яких належать питання охорони довкілля;
- створення мережі регіональних еколого-освітніх центрів на базі навчальних закладів, громадських природоохоронних організацій;
- розробка організаційного механізму на місцевому, регіональному та національному рівнях для активного залучення громадськості до процесу екологічної освіти з метою сталого розвитку, екологічної освіти та освіти;
- систематичне інформування про діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища через офіційні веб-сайти та засоби масової інформації;
- включення питань формування екологічної культури, екологічної освіти та просвіти до державних цільових, регіональних і місцевих програм розвитку [17].

З точки зору науки, еколого-правові стандарти впливають на формування відповідної ідеології в суспільстві, а також на розвиток еколого-правової психології, еколого-правової свідомості та еколого-правової культури кожної людини.

У структурі екологічної культури екологічна та правова культура є суспільно значущим і регульованим способом творчої діяльності, спрямованої на пізнання та перетворення природи, її охорону, розумне використання природних ресурсів і оздоровлення навколишнього середовища заради майбутніх поколінь і сьогодення. Екологічне право є об'єктом дослідження

еколого-правової науки та має своє обґрунтування в еколого-правовій освіті. Це також забезпечує правове забезпечення екологічної політики.

Екологічне законодавство залежить від правової та екологічної науки, а отже, від правосвідомості законодавця. А всі інші повинні прагнути досягти цього рівня правосвідомості, щоб підвищити еколого-правову культуру кожної людини.

У той же час поточне законодавство про навколишнє середовище не приділяє достатньої уваги розвитку правової свідомості населення щодо навколишнього середовища. Тому дуже важливо, щоб екологічна політика нашої країни відповідала законодавству Європейського Союзу, оскільки екологічна культура суспільства є важливішою за екологічну культуру суспільства нашої країни. значення на даний момент [28].

1.3 Український та міжнародний досвід питання екологічної культури суспільства

У сучасному світі, перш за все, питання екологічної політики та безпеки посідають одне з провідних місць і безпосередньо залежать від інформації та процесів, що її оточують [13].

Важливою складовою екологічної культури є особистісно-ціннісне ставлення до природи, яке сприяє усвідомленню себе частиною природи та відповідальності за наслідки спілкування з нею. Саме тому, формування екологічної культури особистості – це не лише набуття природоохоронних знань і навичок, а й формування власного особливого внутрішнього світу. Основою відповідальності є моральне ставлення людей до світу природи, а основою її формування – екологічні знання.

У міських середовищах також спостерігається ефект звикання до звалищ, загазованості, нівелюються межі екологічного благополуччя та неблагополуччя, «знижується планка». Усе це формує прояв антиекологічних форм людської поведінки, у зв'язку з домінуванням цінностей технологічної

цивілізації та зниженням екологічної орієнтації у суспільній свідомості. Екологічна свідомість є обов'язковим елементом екологічної культури. Метою екологічної освіти і виховання є формування особистості, яка має високий рівень екологічної культури, тобто має нову екологічну свідомість, екологічний світогляд, що дозволяє взаємодіяти зі світом природи на основі розуміння його закономірностей, співпрацювати з природою, а не керувати нею.

Є така точка зору, згідно з якою освіту розглядають як неминучу передумову, яка сприятиме сталому розвитку змозі людей міркувати про покращенні навколишнього середовища, отже, підвищенню екологічної культури. Навпаки, екологічна культура дозволяє забезпечити підвищення якості та рівню професійної освіти, оскільки є елементом загальнолюдської культури. Адже без необхідного рівня екологічних знань сьогодні неможливо зберегти власне здоров'я та здоров'я своєї родини. Формування екологічної культури в процесі навчання є оптимальною формою екологічного виховання. Важливою складовою екологічної культури є особистісно-ціннісне ставлення до природи, яке сприяє усвідомленню себе її частиною та відповідальності за наслідки спілкування з нею [34].

Сучасний етап суспільного розвитку, в період економічних реформ і бурхливого розвитку промисловості освіта та екологічне виховання є основною основою розвитку людства. Якщо фундамент міцний, то майбутнє нації має перспективи, адже саме освіта розвиває інтелектуальний і духовний потенціал країни, утверджує нову систему цінностей, відповідає запитам населення щодо зміни світосприйняття. складні процеси зміни середовища. Сучасна екологічна освіта є системною складовою національної системи освіти, яка функціонує на основі чинного законодавства про освіту та Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року, затвердженої Указом Президента.

Характерною особливістю сучасної екологічної освіти є її спрямованість на гармонізацію взаємодії суспільства і природи, вирішення екологічних

проблем і сталого розвитку суспільства. Відповідно до Концепції екологічної освіти України екологічна освіта має охоплювати всі вікові, професійні та соціальні верстви населення, базуватися на принципах системності та наступності, що забезпечує умови для формування екологічної культури окремих ланок освіти; єдність формальної та неформальної освіти; орієнтація на ідею цілісності природи; міждисциплінарний підхід до формування екологічного мислення, що передбачає логічне поєднання та поглиблення системних природничих знань; взаємозв'язок краєзнавства, національного та глобального мислення, що сприяє глибшому розумінню екологічних проблем на різних рівнях тощо.

Важливе значення для підвищення рівня екологічної освіти мають міжвузівські, регіональні та міжнародні контакти викладачів і студентів вищих навчальних закладів; відносини з громадськими організаціями; регулярний обмін досвідом, стажування, реалізація спільних екологічних проектів. Особливої уваги заслуговує діяльність громадських організацій природоохоронного спрямування, які є важливим чинником ефективної державної екологічної політики та їх залучення до вирішення як екологічних проблем загалом, так і проблем екологічної освіти. На превеликий жаль, сьогодні жодна громадська організація не може повною мірою взяти на себе функції, властиві громадській екологічній організації. Досі відсутній механізм взаємодії громадських організацій та державних структур у вирішенні екологічних проблем, що значно знижує активність громадських ініціатив [32].

Особливістю екологізації освітнього процесу є організація навчання всіх представників суспільства, яке дасть їм можливість усвідомити причини глобальних і локальних екологічних змін навколишнього середовища та шляхи їх подолання. Перевагою екологізації освіти, може стати можливість формування у молодого покоління відповідального відношення до збереження природних цінностей. В Україні, на жаль, поки недостатньо сформовані соціально-економічні та екологічні умови для виховання

гармонійної особистості. Тому екологічна освіта в Україні має стати пріоритетним напрямом діяльності в державі, основою для проведення необхідних досліджень у технічному, ідеологічному, педагогічному та інших напрямках.

Аналіз світового досвіду в галузі екологічної освіти показує, що в багатьох країнах велика увага приділяється екологізації процесу освіти та впровадженню ідей сталого розвитку. Так, з другої половини ХХ сторіччя в багатьох вищих навчальних закладах було розпочато науково-освітню діяльність в галузі екології – створено центри просторового планування для вивчення проблем охорони навколишнього середовища в університетах Канади, США, Франції, Австрії.

В Японії більшість навчальних закладів є державними. Виховний процес має глибоке культурне коріння, що ґрунтується на духовно-національних основах. Формат навчання «без стін», вільне планування робочого часу та відсутність суворого розкладу, а також проведення занять поза приміщенням вважається екологічним. Навчання в таких навчальних закладах ґрунтується на принципі природодоцільності та є прикладом ефективної реалізації принципів екологічного виховання.

Природоохоронна спеціалізація широка і має певні пріоритети, особливо в тих регіонах, де є екологічні проблеми. Система університетської підготовки підкріплюється обов'язковими стажуваннями за суміжними спеціальностями, активно заохочується робота в інших країнах, досвід яких, у тому числі екологічний, вважається доцільним з точки зору національних інтересів.

На відміну від Японії, у США якість освіти, в тому числі й екологічної, в державних навчальних закладах значно нижча, ніж у приватних. Характерною рисою екологічної освіти в США є технічний напрямок, особливістю якого є зосередженість як на екологічних проблемах певної території, де проживають студенти, так і на загальних екологічних проблемах. Запроваджується активний метод навчання – коли учасники навчального

процесу працюють із «живим» матеріалом і використовують усі форми пам'яті («робота в полі»). Американська освітня система швидко і легко адаптується до прискореного розвитку науково-технічних знань, з'являється можливість зміни змісту, форм і методів навчання.

В європейських країнах система освіти значно відрізняється від навчального процесу в Україні. В освітніх закладах Європи фокус навчання націлений на окрему особу, а не на групу учнів чи студентів, як в Україні. Таким чином, аналіз досвіду провідних країн щодо розвитку екологічної освіти змушує визнати неможливість повноцінного перенесення їхніх надбань у процес Української освіти, так як освітні системи країн формуються з урахуванням конкретної історії. Тож і досвід виявляється різноманітним, враховуючи розвиток окремої національності. В процесі видозміни загальних засад освіти в Україні доцільно застосувати деякі аспекти сучасного світового підходу до принципів екологічної освіти на всіх рівнях освітнього процесу [12].

Завдяки успішній організації екологічної освіти у світі збільшується кількість громадських екологічних організацій. Їхній вплив стає все більш помітним і активним. Це свідчить про поширення екологічної освіти не лише в освітній сфері, а й у всіх формах громадської діяльності, що є важливим фактором формування екологічної культури суспільства.

Світовий досвід підтверджує, що громадські організації можуть здійснювати масову освіту та виховання всіх верств і категорій населення, яке базується на поєднанні екологічних знань з практичною природоохоронною та дослідницькою роботою. Тож необхідно створити цілісну систему екологічної освіти, забезпечити її безперервність, у результаті якої кожна людина будь-якого віку матиме можливість отримати необхідні корисні знання.

Подальший розвиток України потребує виваженого вирішення соціально-економічних завдань за умови збереження навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу з пріоритетом екологічної складової. Такий підхід має базуватися на глибоких екологічних знаннях і

підвищенні загальної екологічної свідомості. Завдання формування екологічного світогляду, тобто перебудови людської свідомості, вимагає зміни усталеної життєвої парадигми, зміни мислення, реформування старих і формування нових духовних інститутів суспільства, культурної революції в людських якостях. Зміна ідеології – дуже складний процес, але він необхідний для виживання цивілізації [32].

Висновки до розділу 1

Термін «екологічна культура» з'явився відносно недавно, в першій половині ХХ століття. Зміст цього поняття в трактуванні різних авторів має досить широкі межі.

У цілому під екологічною культурою слід розуміти цілісну систему, яка поєднує: екологічні знання; екологічне мислення; культура дій; культура екологічно виправданої поведінки, що характеризується ступенем перетворення екологічних знань, мислення, культури почуттів у повсякденну норму дій.

Не останню роль у формуванні екологічної культури відіграє і держава. З точки зору еколого-правової науки, норми екологічного права впливають на формування еколого-правової ідеології в суспільстві та розвиток еколого-правової психології, екологічної правової свідомості та еколого-правової культури кожної людини.

Аналіз світового досвіду в галузі екологічної освіти показує, що в багатьох країнах велика увага приділяється екологізації освітнього процесу та впровадженню в нього ідей сталого розвитку, що позитивно впливає на формування індивіда екологічна культура суспільства.

РОЗДІЛ 2.

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА СУСПІЛЬСТВА ТА МЕТОДИКА ЙОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Екологічна культура суспільства

Серед обізнаної наукової спільноти сьогодні мало суперечок щодо глобальної екологічної ситуації і, як наслідок, необхідності збереження природи. Зараз час безпрецедентної ескалації та добре задокументованої екологічної небезпеки. Серед вчених-екологів побутує загальна думка, що екологічна ситуація в світі повинна викликати серйозне занепокоєння. Вони прийшли до висновку, що природу необхідно охороняти не тільки заради неї самої, а й заради *Homo sapiens*, якому вона надає незамінний набір екосистемних послуг. І для більшості цих вчених, а також для великої кількості захисників навколишнього середовища збереження є головним етичним питанням. Крім того, науковий консенсус полягає в тому, що основними рушійними силами руйнування природного капіталу людства є зростання населення, надмірне споживання та використання несправних технологій у поєднанні з невідповідними соціально-політичними та економічними механізмами для обслуговування цього споживання [39].

Але серйозність екологічних аспектів скрутного становища людини все ще невідома переважній більшості широкої громадськості та осіб, які приймають рішення в усьому світі. Хоча вчені розуміють загальні напрямки, в яких має рухатися людство для вирішення своїх екологічних проблем, політична реакція суспільства залишається жалюгідною. Як результат, передове вчення науки про навколишнє середовище зараз переміщується від екологічних і фізичних наук до наук про поведінку, які, здається, мають потенціал для розробки способів покращення цієї реакції [40].

Стан сучасних екологічних знань зумовлений присутністю екологічної кризи і пов'язаної з нею кризи екологічної свідомості. Для подолання екологічної кризи суспільству потрібні не лише великі економічні та соціальні

зусилля, а й фундаментальна перебудова існуючої екологічної свідомості та системи екологічних знань.

До наших днів вплив людини як соціальної складової на середовище існування базувалися, як правило, на парадигмах, що ґрунтуються на утвердженні домінуючої позиції людини по відношенню до довкілля. Це спричинило появу підходів щодо самої системи відносин суспільства з навколишнім світом, а саме споживацького (прагматичного). Людина в наш час має обрати шляхи вдосконалення навколишнього середовища, аби створити якісне суспільство, що полягатиме в життєвому балансі соціально-економічного та екологічного розвитку. Тому важливим є процес розвитку екологічної культури суспільства.

Екологічна культура суспільства є органічною, невід'ємною частиною загальносуспільної культури, особливою сферою людського життя, що характеризує своєрідність їх взаємодії з природою і систему діалектично взаємопов'язаних елементів, що включає: екологічні відносини, екологічну діяльність і екологічну свідомість.

У системі екологічної культури суспільства провідне місце посідає екологічна свідомість, яка є своєрідним «фундаментом» екологічної культури. Екологічна свідомість як духовне утворення формується в результаті рефлексії екологічних відносин і екологічної діяльності. В ідеалі культурне природокористування має відповідати принципам нової екологічної свідомості, найсучаснішим науковим розробкам, природоохоронним правовим нормам, загальним правилам екологічної поведінки, що тотожні гуманістичній етиці.

Таким чином, екологічна свідомість дозволяє забезпечити економічний баланс між господарською діяльністю людей і якісним станом природи. Специфіка сучасного етапу розвитку людства характеризується, серед іншого, підвищенням ролі наукового знання. Виступаючи як найважливіша складова культурного прогресу, наука має істотний вплив на всі сторони життя людини.

Наукова свідомість орієнтує екологічне мислення на формування цілісної концепції охорони та раціоналізації природокористування [14].

Тому свідоме розуміння людиною свого місця і ролі в природі сприятиме розумінню глобальності екологічних проблем людства та можливості їх спільного вирішення. Екологічна освіта третього тисячоліття має стати необхідною складовою гармонійного, екологічно безпечного розвитку, а підготовка фахівців з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості та культури – як складовою системи національно-громадської освіти всіх верств населення. Населення нашої країни має стати одним із головних важелів протидії гострим екологічним та соціально-економічним проблемам рідного краю [32].

2.2 Методика дослідження екологічної культури суспільства

Актуалізація дослідження екологічної культури зумовлена спричиненим загостренням соціальних і природних відмінностей сучасної взаємодії людини та середовища її існування, як природного, так і штучного в широкому сприйнятті. В наш час окремо створені державні органи та соціальні інститути, що займаються регулюванням стосунків суспільства з навколишнім середовищем, є недостатніми для вирішення екологічної ситуації, що склалася. Відсутність комплексних науково досліджених знань про специфіку поведінки й життя суб'єктів соціуму, вплив на стан навколишнього середовища в системі відносин суспільства і природи, механізми їхньої взаємодії, вплив на державу навколишнього середовища, деталі формування ставлення населення до екологічних проблем, загальна стурбованість населення станом навколишнього середовища та екологічно спрямованою діяльністю формує актуальність наукової проблеми, яка потребує вирішення.

Питання, пов'язані з дослідженням екологічної культури та інших аспектів, присутні в загальнонауковому соціально-філософському дискурсі з давніх часів. У загальному вона представлена як концепція космоцентризму.

В наші дні вивчення та інтерпретація проблематики екології та екологічної культури, зокрема, ґрунтуються на двох основних соціально-філософських ідеях, які складають парадигму основ соціально-екологічного підходу: антропоцентризм та інтегралізм, або екологізм. Перший полягає у домінуванні людської особистості у взаємовідносинах з природою, інший ґрунтується на визнанні тісного взаємозв'язку людини з природою і суспільством, зокрема процесів їхньої взаємодії та залежності одна від одної. Використання соціологічних методів дає змогу висвітлити особливості екологічної культури з точки зору протилежних сучасних парадигм: позитивістської та інтерпретаційної. Кожна з них по-своєму представляє погляд на суттєві складові культури екології, а також особливості застосування конкретних методів та інструментарію дослідження.

У рамках класичної методології поняття «екологічної культури» розробляється в площині двох науково-теоретико-методологічних підходів: структурно-функціонального та діяльнісного. З перших позицій екологічна культура суспільства пояснюється, в широкому розумінні, як взаємодія з навколишнім природним середовищем і визначається матеріальною і духовною, або нематеріальною. Як правило, структурні елементи виділяють захисне середовище, людські поведінкові норми стосовно взаємодії з природою, що формуються в процесі пізнавальної діяльності, практичних і перетворюючих дій. Як специфіка екологічної культури відзначається усвідомлення значущості навколишнього природного середовища.

У структурі екологічної культури можна виділити мотиваційний компонент (потреби, цінності, емоції, почуття), змістовий компонент (знання, уявлення, пізнавальна активність), діялісно-практичний компонент (дії, поведінка, звички), рефлексивний компонент (самооцінка, самокритика, самосвідомість). Виділення головних компонентів екологічної культури: особистісної, діялісно-практичної, ціннісної, дозволило висвітлити особливості формування, стан екологічної культури та проблематика її зображення на державному та суспільному рівні, так і на особистісному рівні.

Використання при розгляді екологічної культури структурно-функціонального підходу, на нашу думку, є доволі вдалим для видалення об'єктивних чинників формування та розвитку екологічної культури, та, на жаль, його евристичні можливості обмежені для виявлення характерних рис екологічної культури.

З урахування вище сказаного, для нашого дослідження доцільно використовувати такий комплекс методів: соціологічний аналіз, прогнозування, метод спостереження (моніторинг громадської думки) та ін. [20].

Висновки до розділу 2.

Теперішній стан екологічного знання обґрунтований наявністю екологічної кризи та пов'язаної з нею кризи екологічної свідомості. Щоб вирішити екологічні кризи, суспільство має здійснити не тільки значні економічні та соціальні зусилля, а й докорінно перебудувати існуючу на сьогоднішній день екологічну свідомість та систему екологічних знань.

Для нашого дослідження доцільно використовувати таку сукупність методів: соціологічний аналіз, прогнозування, метод спостереження (моніторингу громадської думки) та ін.

Провівши опитування та здійснивши структурування результатів, ми маємо змогу зробити висновок, що питання екології цікавлять людей, так для прикладу, еколого-просвітницьку діяльність під час війни підтримують майже всі респонденти, понад 82%. Більша половина (56%), економлять електроенергію з причини економії усвідомлення впливу на навколишнє середовище та заощадження коштів.

Однак, найбільш пріоритетними галузями, вартими уваги після війни, опитані громадяни обрали економіку та оборону, що зумовлено політичним та соціально-економічним станом в Україні. Питання екології стоїть в середині пропонованого списку. Найменше людей цікавить культура та наука.

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1 Екологічні наслідки та ризики для українського довкілля від військової агресії росії. Загальна характеристика впливу військових дій на довкілля

Сьогодні велика кількість уваги приділяється екологічній безпеці у зв'язку з наявністю реальної екологічної небезпеки для навколишнього середовища внаслідок дії багатьох загроз, пов'язаних з природними, техногенними і соціально-політичними факторами. Слід підкреслити, що реалії існування свідчать про те, що характерними рисами сьогодення є техногенний розвиток, який характеризується швидким і виснажливим використанням невідновлюваних видів природних ресурсів і надмірною експлуатацією відновлюваних зі швидкістю, що перевищує можливості розвитку. їх відтворення та реконструкція.

Наслідком цього є значні економічні збитки, які є вартісною оцінкою деградації природних ресурсів та забруднення довкілля внаслідок ескалації російсько-української війни у 2022 році.

Російська збройна агресія проти України, яка почалася ще у 2014 році та активізувалась 24 лютого 2022 року, завдає значної шкоди не лише економіці та культурній спадщині, а й довкіллю нашої країни, численні випадки цілеспрямованого знищення природних ресурсів та об'єкти інфраструктури мають ознаки екоциду проти українського народу.

Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України у 2022 році поглибило та загострило екологічні проблеми. Фахівці-екологи дійшли висновку, що у багатьох випадках наслідки військової діяльності Російської Федерації для довкілля України можна кваліфікувати як екологічні злочини, ознаки яких закріплені в міжнародно-правових документах та окреслені як принципи ведення збройних сил. конфлікти (Статут ООН,

рішення Комісії міжнародного права ООН, конвенції Женевського протоколу та ін.) [26]. (Рис.3.1)

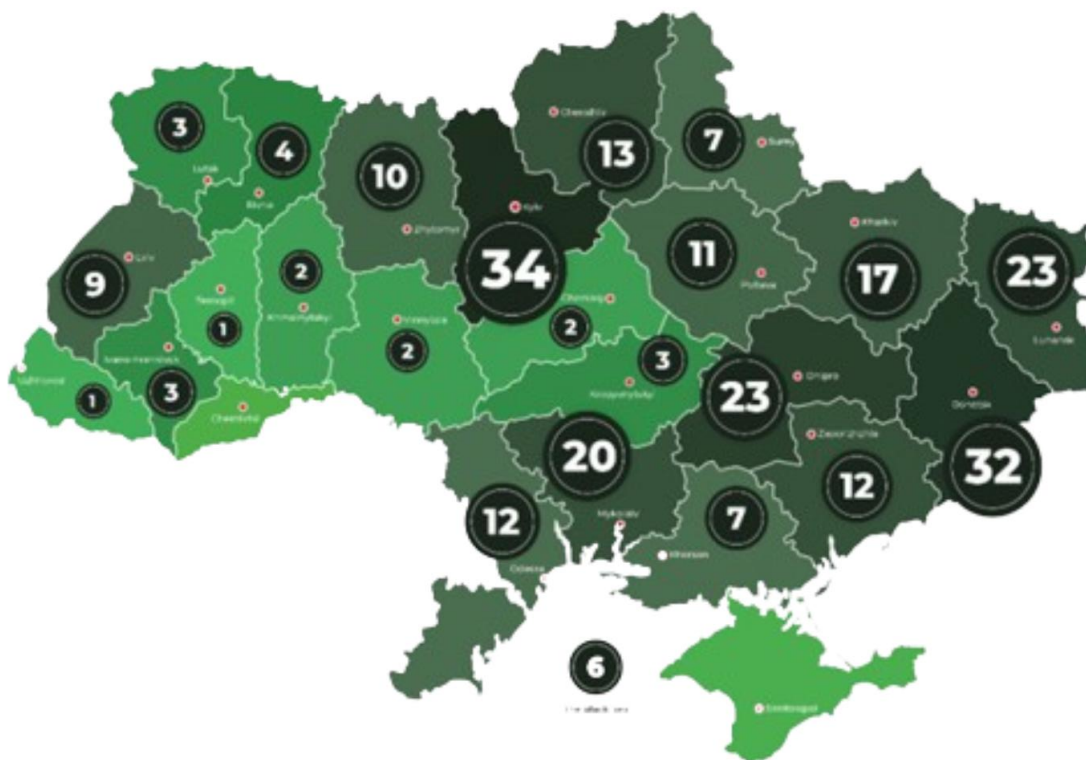

Рис.3.1 Кількість екологічних злочинів внаслідок російської агресії (станом на 27 жовтня 2022 р.) [9].

Російське вторгнення в Україну завдало найбільшої екологічної шкоди Сумській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Київській, Чернігівській та Херсонській областях (Додаток А).

Військові дії Російської Федерації призвели до наслідків, які згідно зі ст. 441 Кримінального кодексу України, можна кваліфікувати як екоцид – масове знищення об'єктів рослинного чи тваринного світу, отруєння атмосфери чи водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічне лихо.

Вплив бойових дій на довкілля проявляється через непоправні наслідки. Зокрема, з початку масштабного вторгнення РФ в Україну від вибухів, а також

від впливу гідролокаторів у Чорному морі загинуло кілька тисяч дельфінів, що є прямим доказом порушення Цілі 14 ЧССР. «Збереження морських екосистем».

Внаслідок бойових дій водні ресурси України зазнали численних наслідків, що пояснюється забрудненням водойм важкими металами та різними хімічними елементами, підривом дамб і очисних насосних споруд, захопленням водної інфраструктури. Російські війська постійно атакують інфраструктуру вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів та кораблі на якірних стоянках, що призводить до забруднення води та поширення токсинів у море [5].

У прибережній зоні моря на окремих ділянках розташовані потенційно небезпечні об'єкти: промислові майданчики, порти, очисні споруди, нафтосховища. Часто ворог обстрілював морські порти Очаків, Маріуполь, Миколаїв, міст через Дністровський лиман був п'ять разів пошкоджений і зруйнований вщент, важкі бої відбувалися на заводі «Азовсталь», розташованому поряд з Азовським морем. Пошкодження цих об'єктів внаслідок обстрілів призвело до витоку небезпечних речовин у морське середовище. Обстріл очисних та водорозподільних споруд спричинив серйозні руйнування та потрапляння у воду нечистот, стічних вод та великої кількості хімічних сполук органічного походження. Це призводить до забруднення моря або ж цвітіння води за певних температурних умов навколишнього середовища [4].

Багато невеликих кораблів були потоплені з обох боків. Та найзначнішою подією стало затоплення ракетного крейсера «Москва» після ураження українськими ракетами, уламки якого можуть стати постійним джерелом забруднення навколишнього середовища [5].

Серйозною екологічною проблемою сьогодні залишається знищення поверхневих і підземних водойм. Принципово новим фактором впливу на якість води в Україні є наслідок глобальних змін клімату, які часто спостерігаються при підвищенні температури. Тому навіть підвищення

середньої температури на +1 С може призвести до значного розмноження небезпечних мікроорганізмів у джерелах, що значно ускладнює процес очищення води та формування конкретних умов для забезпечення її якості.

Актуальними залишаються проблеми затоплення шахт та забруднення питної води в Донецькій та Луганській областях. Основним негативним впливом на довкілля є рівень підземних шахтних вод, що повсякчас підвищується на ліквідованих та актуальних підприємствах, формуючи загрозу підтоплення об'єктів інфраструктури та цілих населених пунктів на сході країни та вплив на чистоту мережі джерел.

В результаті бойових дій постраждають не тільки поверхневі водойми, а й інженерні споруди, призначені для забезпечення населення питною водою. Під час військових дій в Україні протягом 8 років обстріли призвели до руйнування та пошкодження насосних станцій, магістральних та розподільних водних шляхів каналу «Сівернець-Донбас», який живить більшу частину Донецької області. Зміна рівня води в р. Сіверський Донець значно підвищила загрозу неякісного водопостачання, а скидання стоку спричинило замулення річки [25].

Війна призвела до значних пошкоджень ґрунтового покриву на значних площах сільськогосподарських угідь (Додаток Б). Станом на травень 2022 року негативного впливу зазнали ґрунти значної частини Полісся та Степової зони України.

Внаслідок дій окупантів РФ зафіксовано екологічні злочини щодо знищення біологічного різноманіття. Так, внаслідок обстрілу міста Харкова росіяни знищили єдиний в Україні рослинний генетичний банк. Таких банків у світі одиниці.

Екологи встановили, що через бойові дії птахи можуть змінити маршрути міграції, які пролягають через Україну.

Росія веде війну на заповідних територіях міжнародного та європейського значення та знищує місця проживання рідкісних та ендемічних видів. Через військову діяльність певні види можуть просто зникнути, як і

середовище їхнього існування. Внаслідок військової агресії Російської Федерації станом на 1 березня 2022 року понад 900 об'єктів природно-заповідного фонду України площею 1,24 млн. га, а також близько 200 територій Смарагдової мережі з площею 2,9 млн. га, знаходилися в зоні бойових дій. Території, які завжди перебували під особливою охороною держави, піддаються варварському використанню або повному знищенню. Внаслідок пожеж на цих масивах постраждали цінні середовища існування багатьох видів флори та фауни, для розмноження яких потрібен час.

Природно-заповідний фонд вищого рівня охорони (природні та біосферні заповідники, національні природні парки) займає 1236366 га. З них 44% перебували в зоні бойових дій, під тимчасовим контролем російських окупантів або недоступні для України.

В зоні бойових дій окупаційних військ знаходиться 1654736 га цілинних степів, що становить приблизно 59% степів всієї України, та 4514 га чагарникової рослинності – понад 10% таких площ України [26].

За даними ДСНС, з 24 лютого 2022 року по 25 травня 2022 року в Україні знешкоджено 120 789 вибухонебезпечних предметів, у тому числі 1978 авіаційних бомб. Вибух викликає серйозне локальне забруднення навколишнього середовища, токсичні гази, оксид вуглецю та діоксид сірки, пил, сажу, золу-винесення, свинець та його сполуки, мідь, нікель, токсичні канцерогени різних фізико-хімічних властивостей.

Бомбардування паливно-енергетичних об'єктів має негативний вплив на навколишнє середовище. З початку повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України розбомблено не менше 30 складів паливно-мастильних матеріалів, не враховуючи автозаправних станцій. За різними оцінками, за роки війни згоріло 84 979 тонн нафтопродуктів і викинуто в атмосферу 294 242 тонни.

Внаслідок потрапляння фосфорних снарядів виникають сильні пожежі під час яких йде виділення диму, який не припиняється до вигорання фосфору.

Продукти згоряння фосфору та їх розчини утворюють солі в ґрунтах. Надлишок фосфатів дуже шкідливий для флори і фауни.

Бойові дії навколо об'єктів атомної енергетики та в Чорнобильській зоні відчуження мають комплексний екологічний вплив і значні ризики. Радіоактивний фон підвищується внаслідок руйнування поверхневого захисного шару ґрунту на небезпечних радіоактивно забруднених територіях, що негативно впливає на весь природний комплекс.

Масштабні лісові пожежі негативно впливають на всі компоненти природи, знищують рослинність, гинуть тварини, викликають забруднення атмосферного повітря, а також внаслідок випадання опадів, поверхневих вод і ґрунтового покриву [5].

Особливо трагічними виглядають наслідки вибуху Каховської дамби на півдні України (Додаток В). Каховське водосховище – друге за величиною водосховище України (площа – 2155 км²) і перше за об'ємом води (об'єм води – 18,19 км³), розташоване в трьох областях України (Запорізькій, Дніпропетровській та Херсонській) і має протяжність 240 км. Будівництво гідроелектростанції протяжністю майже 4 км підняло рівень води в Дніпрі на 16 м. Отже, негативні наслідки цього теракту для тваринного світу проявляться на площі не менше 5000 км² (зона затоплення та зона водовідведення).

У зоні затоплення опиняються понад 80 населених пунктів, у тому числі й Херсон. Масштаби впливу на навколишнє середовище вражає. Можна виділити декілька основних уражень, а саме:

- Підтоплення території міста Херсон, Голої Пристані та Нової Каховки та інших, які розташовані в долині річки Дніпро;
- Забруднення водою сміттям та хімікатами води яка переміщається до Дніпровсько-Бузького лиману, а потім відповідно до Чорного моря;
- Забруднення унікального водно-болотного угіддя міжнародного значення «Дельта річки Дніпро», а також Національному природному парку

«Нижньодніпровський», де збереглися рідкісні угруповання заплавних лісів, боліт, лук, значна кількість видів тварин і рослин, які включені до світового червоного списку Міжнародного союзу охорони природи;

В зоні підтоплення або поблизу опинилися об'єкти Смарагдової мережі: Lower Dniro (UA0000192), Oleshkivski Pisky (UA0000107), Black valley(UA0000368), Kakhovske Reservoir (UA0000106), Green depression (UA0000370) та інші, представлені екологічними коридорами екологічної мережі, природними ядрами із залишками незайманих степів – найбільш вразливих екосистем України, унікальними природними оселищами, рослинними угрупованнями, раритетними видами флори і фауни, що охороняються Резолюцією Бернської конвенції.

Територія в зоні ураження втрачає свою функціональність щодо підтримки екологічної рівноваги, забезпечення шляхів міграції, колонізації та обміну генами між видами, можливості забезпечення трофічного та репродуктивного середовища існування, місць гніздування тощо.

Наразі неможливо спрогнозувати всі можливі наслідки та оцінити збитки, завдані докільню агресією РФ, у тому числі зруйнування Каховської ГЕС [30].

Наслідки завданої екологічної шкоди важко усвідомити, адже Україна ще багато років не зможе оговтатися від наслідків злочинної війни. Екологічна небезпека, пов'язана із забрудненням навколишнього середовища, може стати непередбачуваною та надзвичайно небезпечною для суспільства, оскільки внаслідок військової агресії Російської Федерації значне знищення унікальних ландшафтів, великих лісових масивів та степових територій, часткове або повне порушення трофічних ланцюгів, і, відповідно, відзначаються сукцесійні зміни в екосистемах, що призводять до їх спрощення та ослаблення [5].

Надзвичайно важливими екологічними проблемами, спричиняються внаслідок бойових дій, є порушення екосистем, знищення екологічно небезпечних промислових об'єктів, зміна санітарно-гігієнічних показників питної води, вплив на природоохоронні території, загроза радіоактивного

забруднення. В результаті бойових дій виділяється значна кількість шкідливих і небезпечних речовин, які складно утилізувати і зберігати, а в їхній утилізації та збереженні найчастіше ніхто не зацікавлений, що призводить до їхнього викидання й поганих екологічних наслідків. Беручи до уваги те, що більшість хімічних речовин не розпадаються сотні років, стає зрозуміло, що військова промисловість закладає міну повільної дії для людства.

Під час військових дій ніхто не думає про збереження нашої планети та її багатств, працює принцип якомога швидше, якомога ефективніше, якомога дешевше. Він спричиняє фатальні наслідки для всього людства [6].

Військові дії призводять до екологічних наслідків, які важко передбачити і які будуть відчуватися протягом багатьох років після закінчення бойових дій. Слід звернути увагу на основні забруднювачі атмосферного повітря та їх небезпеку при перевищенні гранично допустимих концентрацій. Серед них можна виділити: оксиди, сірководень, сполуки Флуору та Хлору.

Застосування великої кількості гербіцидів та застосування хімічної зброї викликає явище знищення рослинності та лісу в цілому. Будь-яка рослинність, яка зазнала впливу, була відсутня на ділянках протягом десятиліть, а іноді ніколи не відновлювалася. Зменшення рибних запасів та розмив берегової лінії водою викликано загибеллю лісового масиву. Загибель одних і процвітання інших видів флори і фауни стала об'єктом порушення екосистемних зв'язків.

Заряди великої фугасної речовини викликають масові пожежі, а інша зброя завдає руйнівної шкоди ґрунтовому покриву та рослинності. Під час обстрілів і розривів фугасних зарядів відбувається забруднення сильнодіючими отруйними речовинами, що мають негативний вплив не тільки на здоров'я людини, та й на членів рослинного і тваринного світу. На необроблених полях виникають непередбачувані антропогенні та природні умови, масове заростання бур'янами.

Внаслідок наслідків вибухових дій від бомб порушується рівень води у ґрунті, що призводить до наповнення дощовими та талими водами та створює сприятливі умови для розмноження комах. На окремих ділянках утворюється

затвердіння ґрунту, що є першочерговим фактором відсутності рослинності та неможливості її подальшого проростання.

Застосування авіації та артилерії у військових діях призводить до порушення літогенної основи ландшафтів. В результаті їх дії відбувається зміна властивостей ґрунтів, їх ущільнення і поява великих провалів внаслідок розриву снарядів і бомб.

На територіях, де ведуться бойові дії, завдається руйнівної шкоди рослинності, руйнується і порушується цілісність ґрунтового покриву внаслідок переміщення потужної військової техніки, танків і бронетранспортерів, ракетних комплексів. В результаті на цих ділянках посилюються процеси вітрової та водної ерозії.

Вплив військових дій на ресурси землі не було вирішено з часів попередніх військових конфліктів, під час яких було порушено якість і цілісність тисяч тонн землі, на якій залишилася велика кількість боєприпасів, старі шахти внаслідок гірничих робіт, утворення провалів, що виникли внаслідок розривів снарядів, споруджено окопи та рови, ділянки, усяні залишками підбитої бойової техніки. Земельні ділянки втрачають свою родючість через насичення забруднювальними речовинами через влучення різного виду снарядів, а в окремих випадках ці території взагалі не підлягають відновленню та подальшому використанню [3].

В результаті бойових дій, масованих артилерійських і мінометних обстрілів і підривів різноманітних вибухових речовин, в атмосферу викинуто велику кількість газоподібних викидів і хімічних речовин. Високі концентрації сірки, що містяться в боєприпасах, можуть викликати посилене сльозотеча дихальних шляхів, кашель, захриплість і біль в очах. Крім того, виділення газів від вибухів в атмосферу може призвести до кислотних дощів, які негативно впливають як на рослини, так і на тварин, викликаючи у них респіраторні захворювання.

Екологічні наслідки військових операцій також включають шкоду для здоров'я людини через вплив небезпечних речовин.

В містах унаслідок забруднення повітря, що постійно збільшується, може зростати число хворих, страждаючих такими захворюваннями, як рак легень, хронічний бронхіт і різні алергічні захворювання[15].

З огляду на проведений аналіз, негативні екологічні наслідки військових дій можна поділити наступним чином:

Рис 3.2 Екологічні наслідки військових дій [3].

Сучасність суперечлива. При цьому вона об'єктивно стає все більш взаємозалежною, все більш цілісною: інтенсивно відбувається інтернаціоналізація діяльності, зростає прагнення до багатосторонньої співпраці, бажання дослідити науку й культуру різних країн і народів розширюється. Безпека кожної нації невіддільна від безпечної ситуації на планеті. Це потребує іншої політичної стратегії, підходів по відношенню до наявних проблем міжнародного миру та безпеки, активної побудови нових стосунків у світі.

Наше життєве середовище, що стало таким вразливим у військовому плані, є єдиним осередком цивілізації, особливо у віддалених частинах Всесвіту. На долю сучасного покоління виникла складне, але актуальна місія – зберегти це життя та створити можливості для розвитку в майбутньому. Жоден не може бути байдужим до того, що відбувається у світі, що залучає до свого кола більше й більше людей на всіх живих куточках планети [15].

Основою вдалого вирішення екологічної проблеми є збереження миру, укріплення принципів рівноправного глобального співробітництва. Питання екологічної безпеки тісно пов'язане з чисельними масштабними проблемами розвитку людської цивілізації, і включно з проблемами війн та миру [6].

3.2. Особливості формування екологічної культури в українців у контексті соціальних викликів під час війни росії проти України

Агресія збройних сил російської федерації в Україні, яка проявляється у застосуванні важкого озброєння, зокрема далекобійної артилерії, ракет, кораблів та військової авіації, призвела до значних втрат серед мирного населення та матеріальних збитків. до природної системи України. Наслідки для навколишнього середовища війни (підвищення радіаційного фону в Чорнобильській зоні через рух важкої бронетехніки та іншого транспорту по забрудненому ґрунту та підняття в повітря радіоактивного пилу; пошкодження балістичними ракетами нафтозховищ по всій території України та забруднення атмосферного повітря над населеними пунктами продуктами відкритого горіння, що є токсичними; ураження підприємств різних галузей промисловості та створення хімічної небезпеки для цивільного населення та екосистем) потребують впровадження заходів щодо забезпечення екологічної безпеки в Україні.

Для широкого загалу зрозуміло, що після закінчення війни екологічні проблеми будуть очевидними ще довго. За роки війни по Україні було випущено понад тисячу ракет, знищено понад 7 тисяч одиниць бойової техніки

окупантів різних типів, що призвело до накопичення канцерогенних відходів: розлитого пального, знищеної техніки та відпрацьованого озброєння, підірваних ракет. Довкілля під таким негативним впливом загрожує здоров'ю та життю всіх, хто залишився в Україні і житиме в майбутньому. Уламки, які утворюються під час нинішнього обстрілу будівель, отруюють повітря, обпікають шкіру та інші органи. З пошкоджених об'єктів і критичної інфраструктури виділяються хімічні речовини, що, потрапляючи в землю, просочуються в землю, отруюють ґрунт і рослини, що використовуються у харчовій промисловості. Наприклад, завдання шкоди інфраструктурі водопостачання, санітарії та гігієни спричиняє високу загрозу здоров'ю, включаючи тиф, холеру, дизентерію та поліомієліт, серед інших.

Внаслідок катастрофічної нестачі питної води та їжі може привести до спалахну потужних та смертоносних епідемій, що, безсумнівно, є наслідком екології. забруднення [35].

Екологічна політика є основним критерієм у структурі екологічної безпеки України. Основним стратегічним документом щодо державної екологічної політики в Україні є «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року». У цьому документі зазначено, що процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність охорони навколишнього середовища, а тому вимагають від України вжиття невідкладних заходів [1].

Однією з ефективних форм охорони та збереження навколишнього середовища може бути формування екологічної культури суспільства.

Екологічна культура, освіченість і вихованість – категорії, що відображають певний етап становлення людської особистості. Система знань, спрямована на засвоєння теорії та практики загальної екології, представлена екологічною освітою, включає елементи географічної, біолого-медичної, геохімічної, соціально-економічної та технічної галузей знань. Екологічне виховання в процесі формування особистості здійснюється шляхом впливу на свідомість з метою розвитку соціально-психологічних установок та активної

громадянської позиції. А екологічна культура, як складова частина загальноосвітньої культури, характеризується глибоким і узагальнюючим розумінням важливості екологічних проблем у майбутньому розвитку людства [11].

Екологічне виховання — це формування в людини свідомого сприйняття навколишнього середовища, почуття особистої соціальної відповідальності за діяльність, яка так чи інакше пов'язана з перетворенням навколишнього природного середовища, впевненості в необхідності бережливого ставлення до природи, використання її ресурсів. мудро.

Основними завданнями екологічної освіти є накопичення в особистості екологічних знань, виховання любові до природи, бажання охороняти та примножувати її багатства, формування вмінь і навичок природоохоронної діяльності.

Зміст екологічного виховання передбачає розкриття сутності світу природи – середовища проживання людини, яка повинна бути зацікавлена у збереженні його цілісності, чистоти, гармонії. Людина повинна вміти розуміти явища навколишнього середовища та розумно взаємодіяти з природою. Естетичний підхід до природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку та відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності.

Екологічне виховання має формувати екологічну культуру особистості, яка характеризується різнобічними, поглибленими знаннями про довкілля (природне і соціальне); екологічний стиль мислення, який передбачає відповідальне ставлення до природи та свого здоров'я; наявність навичок та досвіду вирішення екологічних проблем (насамперед на місцевому рівні); безпосередня участь у природоохоронній роботі, а також уміння прогнозувати можливі негативні наслідки антропогенної діяльності людини [31].

Основним засобом формування екологічної культури покликана стати цілеспрямована система екологічного виховання.

Світова система освіти, її основні принципи суттєво перебудовані та надалі реформуються, враховуючи попит на ринках праці. Через урядову підтримку провідні країни мають змогу швидко й ефективно оновлювати навчально-технічну та методичну базу, активно покращувати процес навчання, розширювати й модернізувати фундаментальну наукову підготовку в навчальних закладах. Натомість стан освіти та екології в Україні діагностується як кризовий через невтішні наслідки подій революційного контексту. Складається враження, що держава не зацікавлена в інтелектуальному розвитку нації; різко знизилася соціальна цінність освіти; був розірваний її могутній зв'язок з науковою діяльністю, яка у свою чергу навіть втратила свої керівні та спрямовуючі функції.

На жаль, загальні негативні тенденції в системі освіти України є критичними у сфері екологічної освіти. Система екологічної освіти в Україні продовжує бути роздробленою (несистематизованою), концептуально слабкою, декларативною, а отже, неефективною. Екологічна проблематика погано вписується в систему ринкових відносин, оскільки ринок є одним із засобів стимулювання потреб, а головне, їх задоволення. Екологічний світогляд орієнтований на інші цінності – життя людини в чистому довкіллі, збереження всіх форм життя. Критична ситуація у сфері екологічної освіти пояснюється такими причинами, як тривале домінування споживацького ставлення до природи; незнання та руйнування народних традицій раціонального природокористування; недооцінка екологічних знань у системі освіти; низький рівень впровадження досягнень педагогічної науки в практику; слабе матеріально-технічне та методичне забезпечення навчального процесу [23].

Екологізація системи освіти є ознакою проникнення екологічних ідей, концепцій, принципів і підходів в інші наукові напрями, а також підготовки екологічно грамотних фахівців найрізноманітнішого профілю.

З метою удосконалення екологічної освіти можна виділити чотири основні компоненти змісту природоохоронної освіти:

- 1) система знань про природу, суспільство, принципи природокористування, про результати взаємодії суспільства і природи, шляхи оптимізації цієї взаємодії;
- 2) система загальних інтелектуальних і практичних навичок і вмінь природоохоронного характеру;
- 3) досвід творчої діяльності у вивченні та практичній участі в охороні природного оточення;
- 4) система норм, які виявляються в емоційному ставленні до природного середовища [37].

Саме процес екологічного виховання є запорукою та соціальним механізмом регулювання системи формування екологічної культури як показника сталості у розвитку відносин суспільства і природи. Механізм цей реалізується завдяки підтримці та забезпеченню розвитку процесів: (освітнього), а саме початкової, базової та професійної екологічної підготовки; екологізація навчальних дисциплін, навчальних програм та екологічне оновлення змісту сучасного академічного (освітньо-наукового) простору; сучасні методології досліджень, тобто екологізація сфер науки та знань; розвиток екологічної науки, експертиза сталості сучасних наукових напрямів та результатів їх розвитку, науково обґрунтоване екологічне регулювання та прогнозування природоперетворювальної діяльності [31].

Вагомий внесок у вирішення важливих проблем екологічної безпеки України та формування екологічної культури можуть зробити незалежні громадські організації, рухи та партії, які виступають за захист довкілля.

Розвиток освіти та поширення екологічної інформації, що дає змогу оцінити актуальну екологічну ситуацію, дозволяють краще відчувати екологічну небезпеку. Значущість розуміння цього полягає в тому, що воно органічно пов'язане з розвитком екологічної діяльності, еко-рухом, спрямованим на вирішення екологічних проблем як локального, так і глобального масштабу та протидії небезпекам [8].

Отримання достовірної екологічної інформації є невід'ємним правом кожного члена суспільства. В умовах демократизації обов'язковим елементом виховання найширшого кола громадян є повна та достовірна інформація про стан навколишнього природного середовища, здійснення природоохоронних заходів. На жаль, доводиться констатувати, що населення України здебільшого отримує неповну, недостовірну, науково необґрунтовану інформацію про стан довкілля, окремих природних об'єктів, особливо це помітно в умовах повномасштабної інвазії.

Інформація з екології може дати різний ступінь екологічних знань, різну глибину і ґрунтовність відповідно до психологічних особливостей особистості, віку, життєвого досвіду, професії, соціальної та моральної позиції особистості.

ЗМІ надають оперативну інформацію громадянам з різних питань екології та охорони природи.

На жаль, в Україні відсутня потрібна кількість професійних видань з екології, а існуючі характеризуються низьким науковим рівнем. ЗМІ не торкаються глибинних аспектів екологічної ситуації, її економічної основи. Результатом такого підходу є певний стан екологічної свідомості широких верств населення, зокрема їх слабка інформованість та організованість. Проте такий тип формування екологічної культури має право на існування.

Післявоєнний розвиток України передбачає необхідність виваженого вирішення соціально-економічних завдань за умови збереження навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу з пріоритетом екологічної складової. Такий підхід має базуватися на глибоких екологічних знаннях і підвищенні загальної екологічної свідомості. Завдання формування екологічного світогляду, тобто перебудови людської свідомості, вимагає зміни усталеної життєвої парадигми, зміни мислення, реформування старих і формування нових духовних інститутів суспільства, культурної революції в людських якостях. Зміна ідеології – дуже складний процес, але він необхідний для виживання цивілізації [32].

3.3 Опитування щодо рівня екологічної культури в українців в умовах війни

З метою вивчення думки щодо рівня розвитку екологічної культури в українців в умовах війни, нами було проведено опитування серед громадян України. Загальне число респондентів, які взяли участь у дослідженні складає 101 особа з різних регіонів країни (додаток Г)

Респондентам було запропоновано заповнити у Google-формі опитувальник, анонімно та без часових обмежень(додаток Д).

Варто зазначити, що планування та саме здійснення опитування було під час активних бойових дій на території України. Зауважимо, що обмежене коло респондентів, які взяли участь у дослідженні — це громадяни, які на період проведення опитування були у відносній безпеці, мали час та ресурс проаналізувати власний життєвий досвід, а також доступ до інтернету та девайсів.

Ми поцікавилися у респондентів їхньою думкою про розвиток екологічної культури в українців в умовах воєнного стану.

Для проведення опитування ми дотримувались таких вимог: враховували цілі опитування та специфіку контингенту респондентів; використовували просту структуру опитувальника; забезпечили збереження інтересу до опитувальника завдяки дотриманню вимог до кількості (не більше 40) та якості пропонованих питань.

Ось які результати ми отримали :

На цій гістограмі, ми відобразили кількість осіб, які брали участь в опитуванні та з яких вони населених пунктів (Рис 3.3)

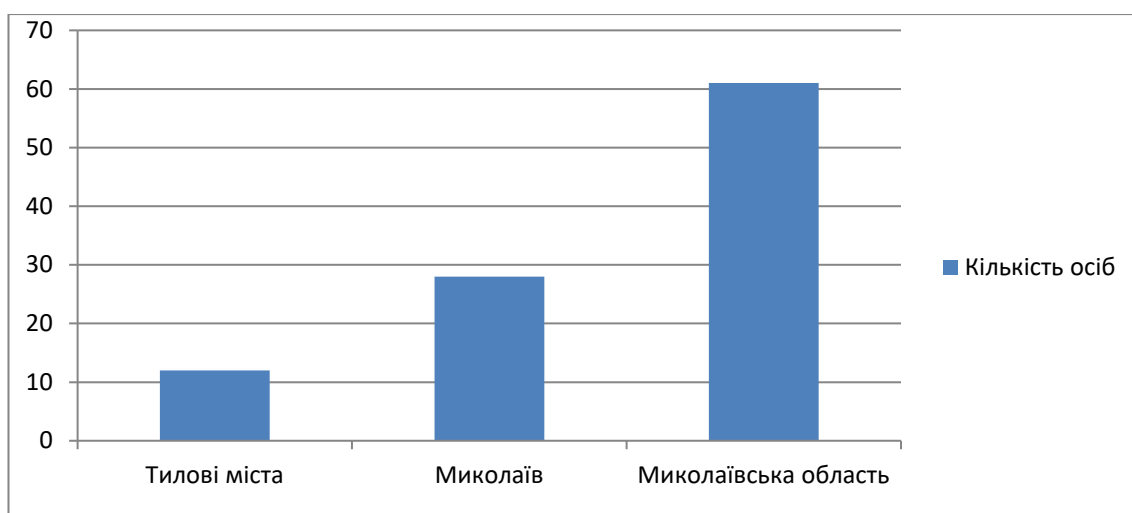

Рис 3.3 Місце проживання та кількість осіб, які взяли участь в опитуванні

Як бачимо з (рис. 3.3) найбільша кількість опитаних осіб проживає у Миколаївській області та м. Миколаїв.

На діаграмі (рис. 3.4) ми можемо побачити вік наших респондентів, а також вікове співвідношення від загальної кількості опитуваних осіб.

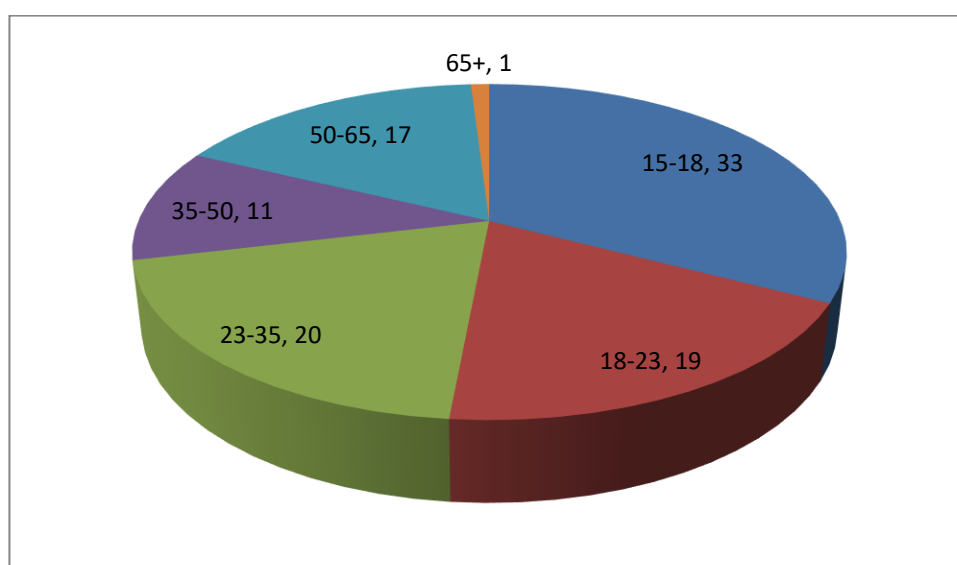

Рис. 3.4 Вік респондентів (осіб)

Як бачимо з рис 3.4 найбільша кількість опитаних осіб віком від 15-18 років (33 особи). Найменша кількість віком 65+ ,всього одна людина.

Наступна діаграма показує нам співвідношення жінок та чоловіків, які брали участь в опитуванні (рис 3.5)

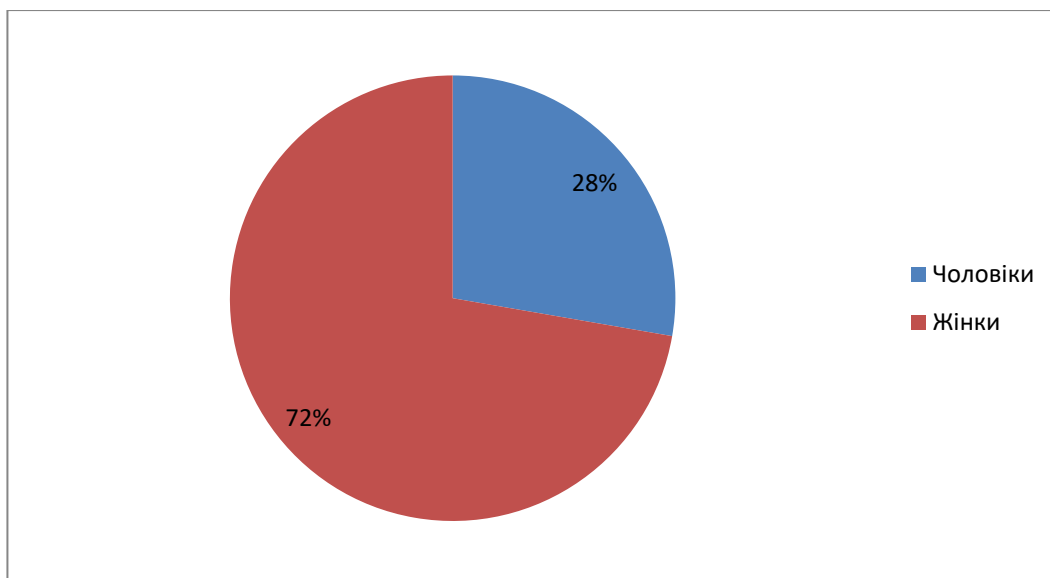

Рис. 3.5 Співвідношення жінок та чоловіків, які брали участь в опитуванні (у %)

Як бачимо з діаграми вище, кількість жінок в опитуванні переважає над чоловіками більше як у два рази.

Наступна діаграма показує соціальний статус та місце роботи опитаних нами осіб (рис. 3.6)

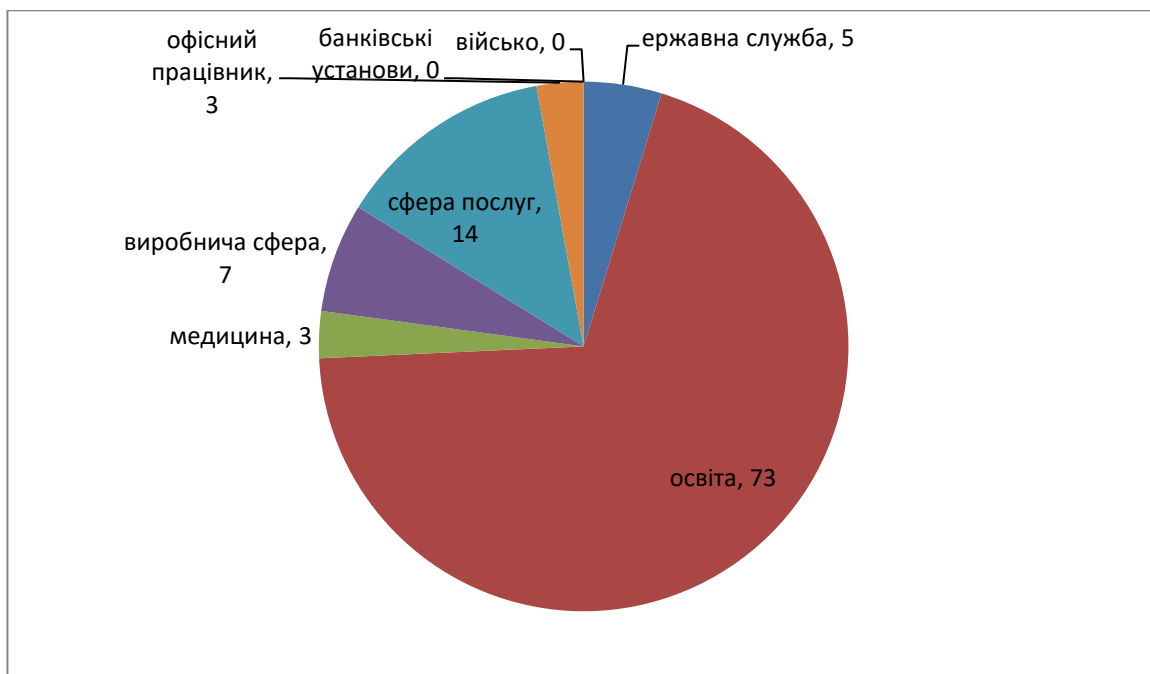

Рис. 3.6 Соціальний статус та місце роботи опитаних нами осіб

Як бачимо з діаграми вище, найбільше число опитаних пов'язані зі сферою освіти (73 респонденти). Осіб пов'язаних з військом або банківськими

установами в опитуванні не було. Інші дані мають приблизно однакові значення.

Наступна діаграма відображає перелік відповідей учасників опитування щодо запитання «Чи змінився екологічний стан вашого населеного пункту під час війни?» (Рис.3.7)

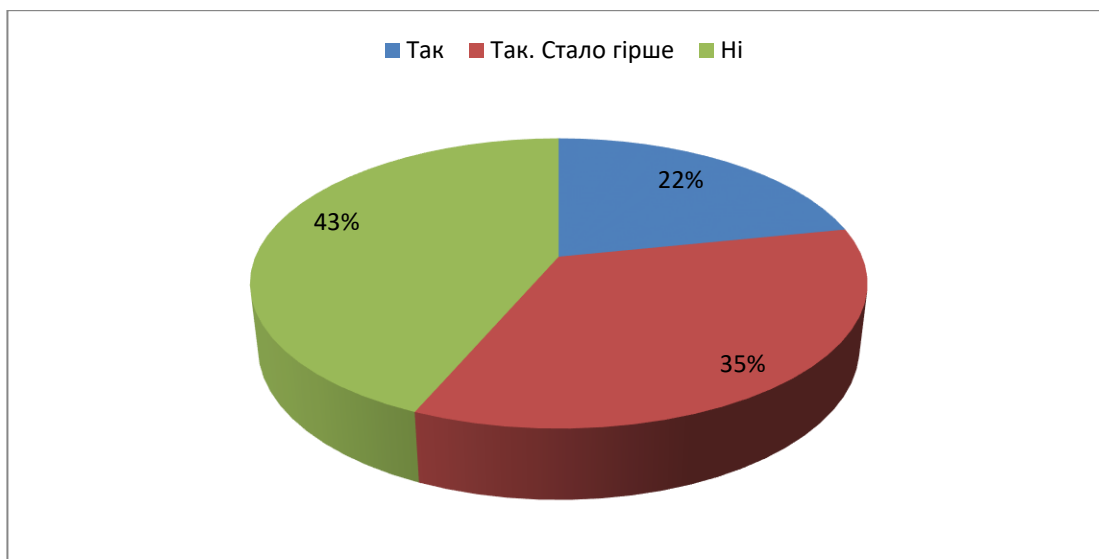

Рис. 3.7 Відповіді респондентів щодо запитання «Чи змінився екологічний стан вашого населеного пункту під час війни?»

З діаграми ми можемо зробити висновок, що майже в половині опитаних екологічний стан їхнього населеного пункту під час війни не змінився. Трохи більше ніж в третини респондентів ситуація погіршилася.

Наступна діаграма показує, що змінилось в екологічному стані населеного пункту під час війни?

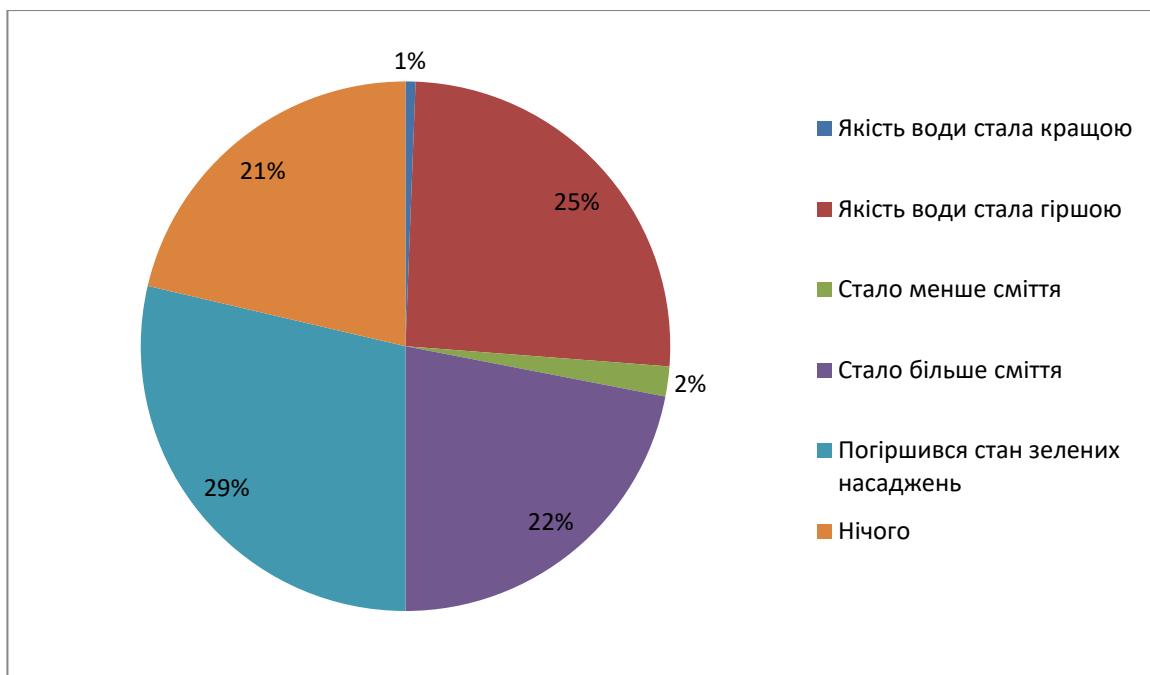

Рис. 3.8 Діаграма, яка показує, що змінилось в екологічному стані населеного пункту респондентів під час війни (у%).

Аналізуючи рис.3.8 можемо побачити, що в більшості опитаних осіб екологічний стан населеного пункту під час війни погіршився, лише 21% опитаних вказали, що нічого не змінилось.

Наступна діаграма показує відповіді опитаних щодо питання щодо ставлення до сортування сміття (Рис. 3.9)

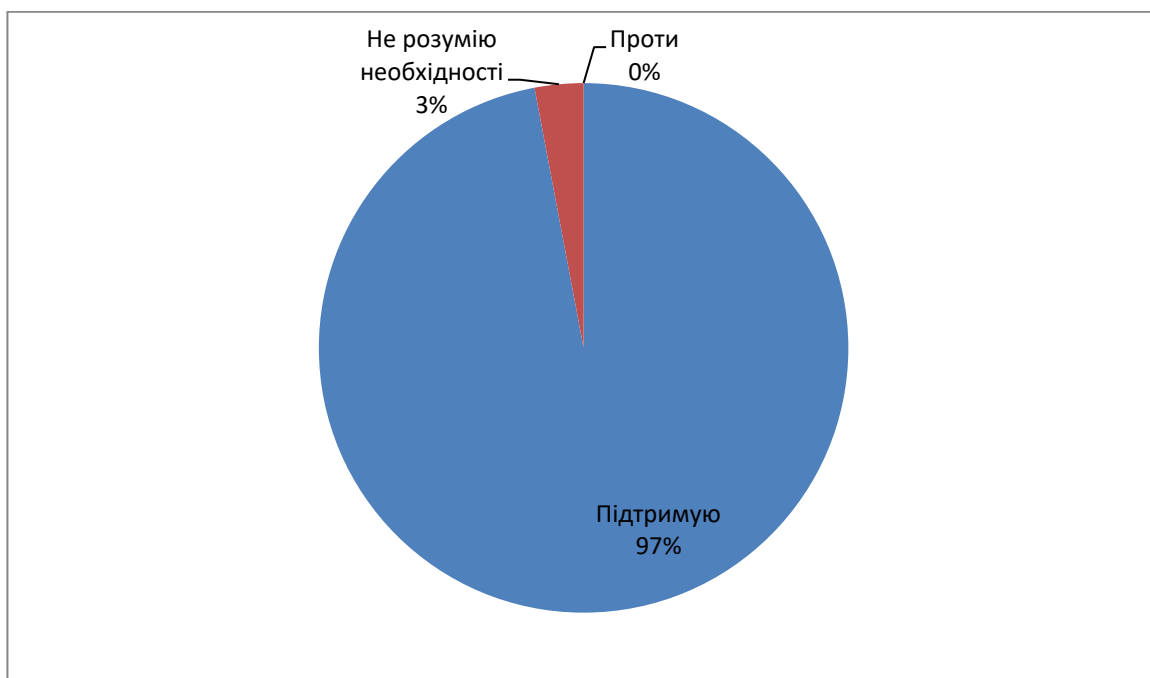

Рис. 3.9 Ставлення до сортування сміття (у%)

З діаграми видно, що переважна більшість опитаних підтримують ідею щодо сортування сміття.

Наступна діаграма показує як змінилось ставлення до сортування сміття до війни та під час війни (рис. 3.10)

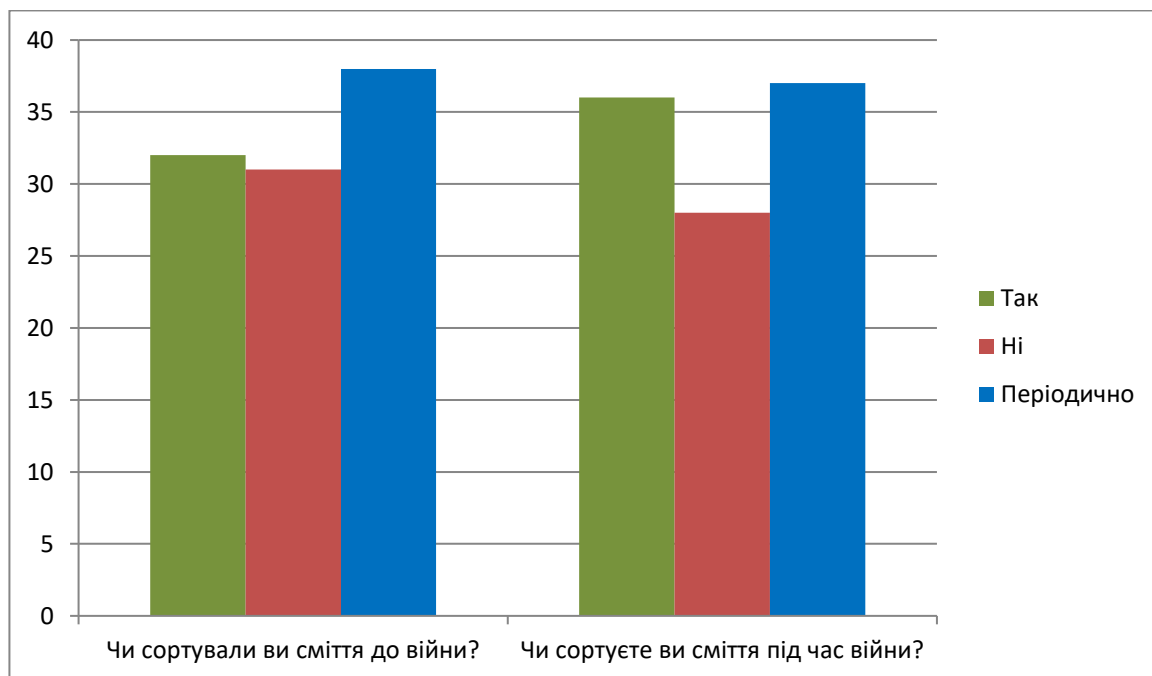

Рис. 3.10 Ставлення до сортування сміття до війни та під час війни

Як бачимо з рисунку вище під час війни дещо зросла кількість осіб, які сортують сміття і знизилась кількість осіб, які сміття не сортують.

Наступна діаграма показує нам як серед опитаних змінилась кількість електроенергії яку вони витрачають у побуті (рис.3.11)

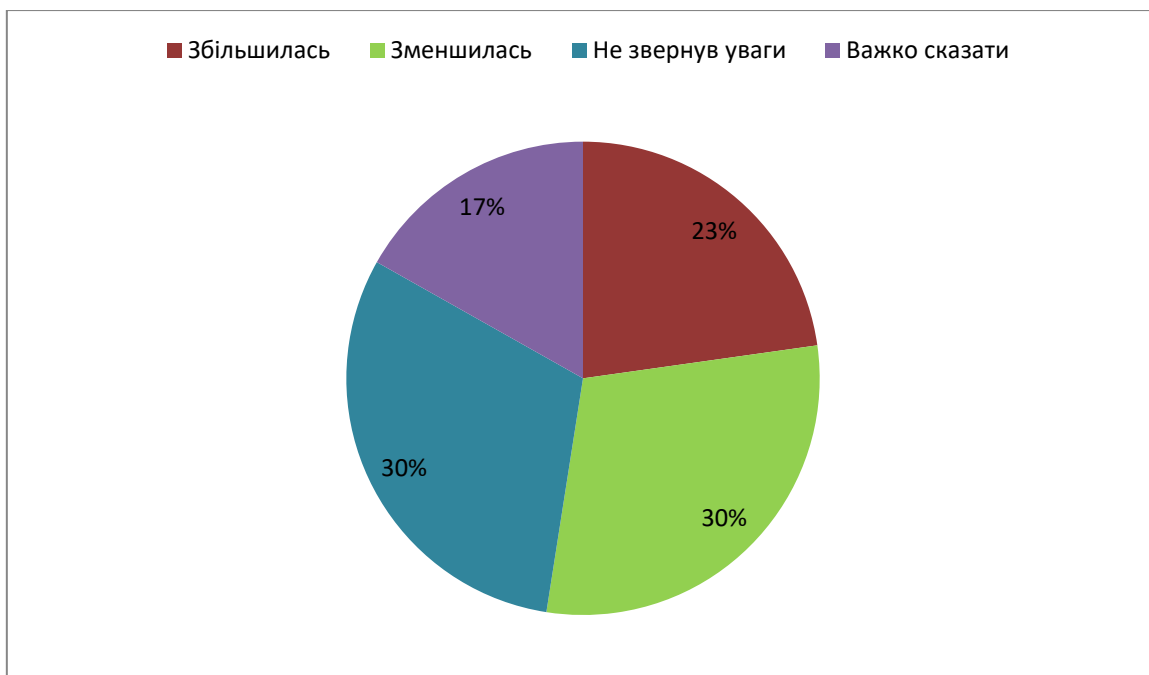

Рис. 3.11 Кількість електроенергії яку респонденти витрачають у побуті

Як бачимо з рис.3.11, майже в третини опитаних зменшилось кількість використання електроенергії в побуті. Трохи менше ніж в четверті опитаних, кількість електроенергії, яку вони витрачають у побуті, збільшилась. Майже половини опитаних не можуть вказати щодо збільшення чи зменшення споживання електроенергії.

Діаграма (Рис. 3.12) показує нам причина економії електроенергії серед опитаних

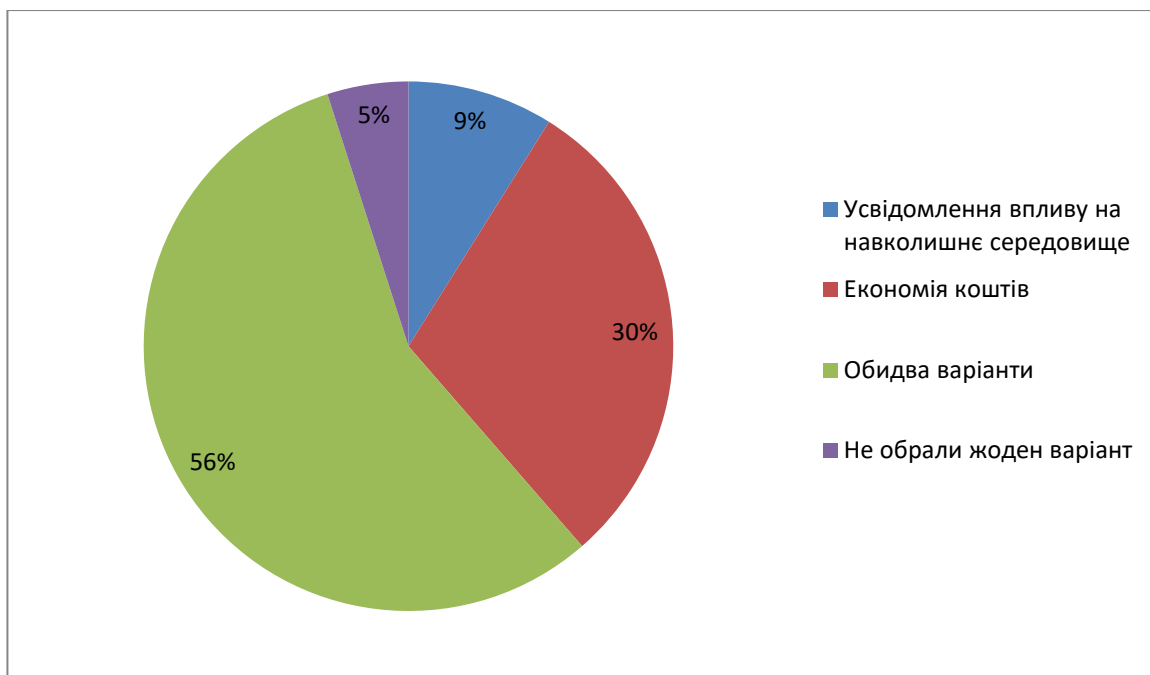

Рис. 3.12 Причина економії електроенергії серед опитаних

З рисунку 2.12 ми бачимо, що більша половина респондентів економлять електроенергію з причини усвідомлення впливу на навколишнє середовище та економії коштів. Майже третина економить електроенергію з метою зменшення витрат.

Наступна діаграма показує відгук опитаних щодо запитання «Яким, на вашу думку, має бути поводження з зеленими насадженнями під час війни за умов відсутності постійних обстрілів?» (Рис.3.13)

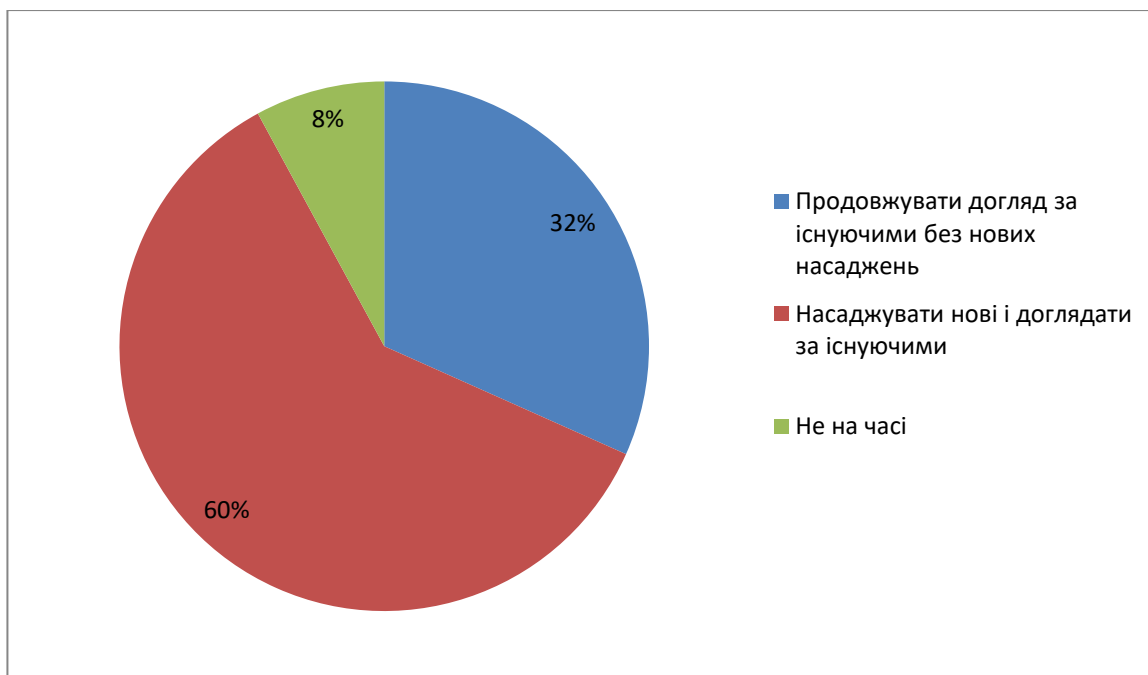

Рис. 3.13. Відповіді респондентів на питання «Яким, на вашу думку, має бути поводження з зеленими насадженнями під час війни за умов відсутності постійних обстрілів?»

Більша половина опитаних обрала варіант відповіді «Насаджувати нові і доглядати за існуючими». Майже третина опитаних вважає, що потрібно продовжувати догляд за існуючими без нових насаджень. Менше 10% вважає, що зараз цим питанням не варто займатися.

Рис. 3.14 показує відповіді опитаних щодо питання екологічної просвіти під час війни.

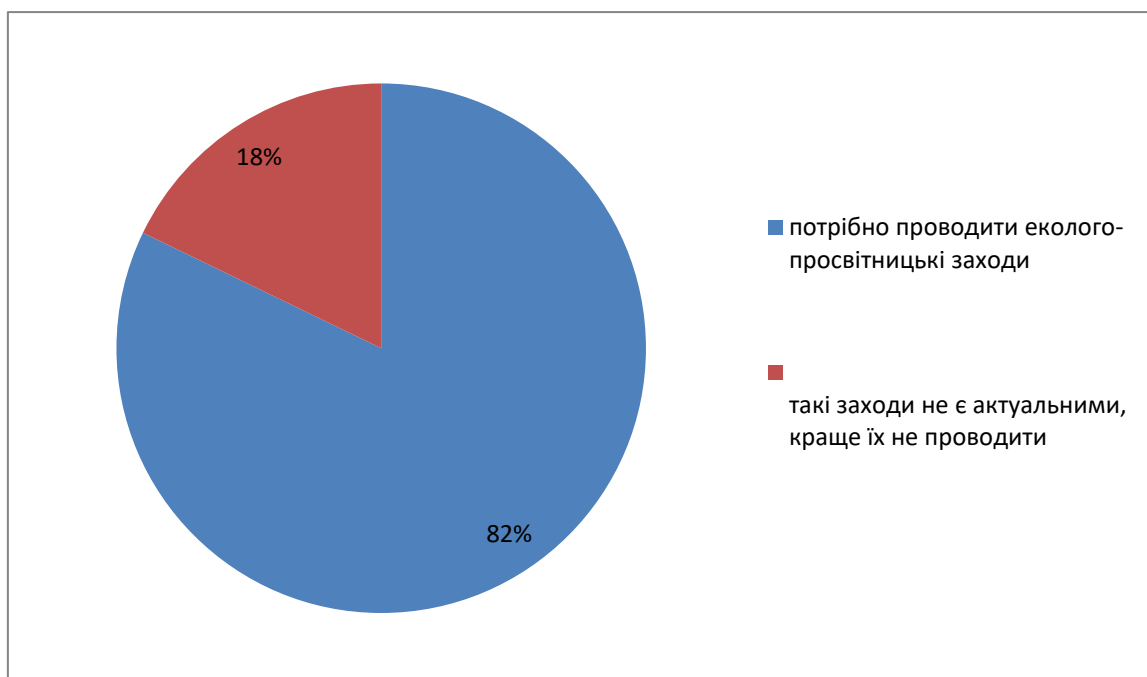

Рис. 3.14 Відповіді опитаних щодо питання екологічної просвіти під час війни (у%).

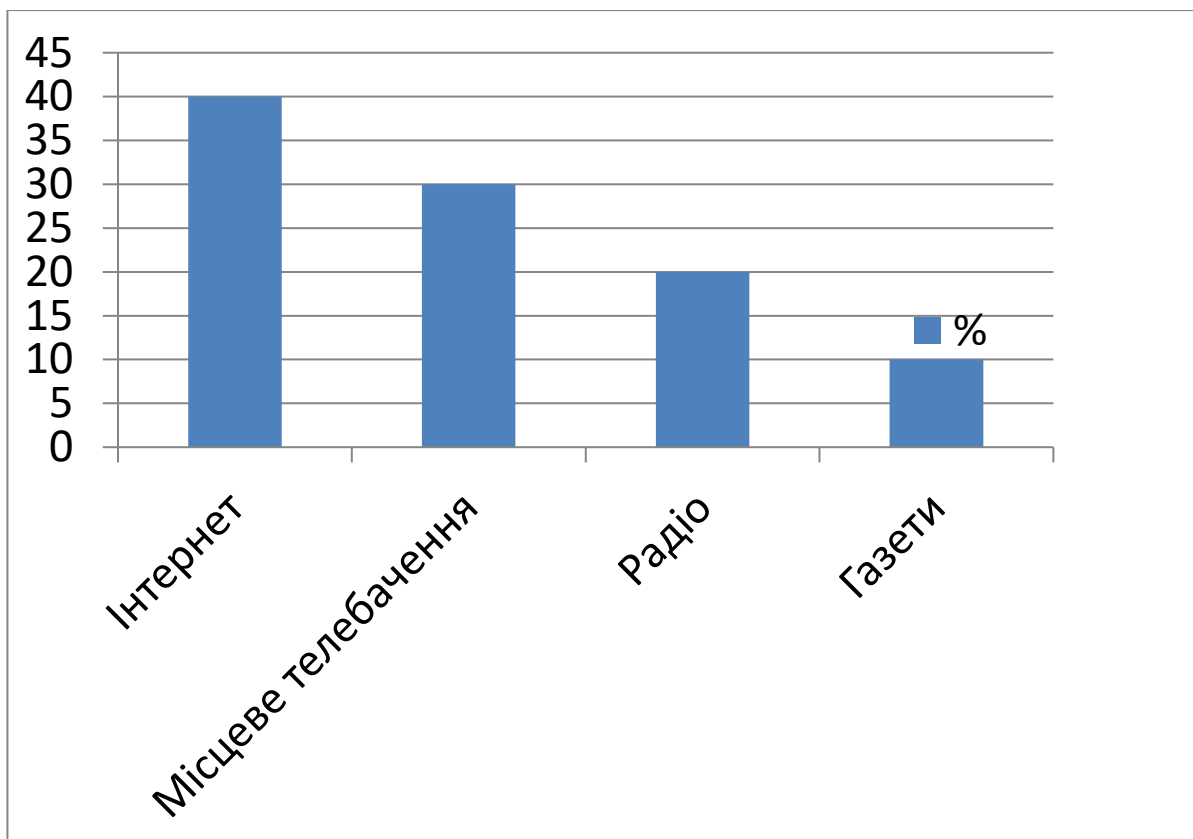
Як бачимо з діаграми вище, переважна більшість опитаних підтримує еколого-просвітницькі заходи під час війни, проти лише 18%.

Для визначення, які із засобів масової інформації є більш впливовими для підвищення екологічної культури серед опитаних розглянемо таблицю 3.1

Таблиця 3.1

Які із засобів масової інформації є більш впливовими для підвищення екологічної культури

ЗМІ	%
Інтернет	40
Місьцеве телебачення	30
Радіо	20
Газети	10

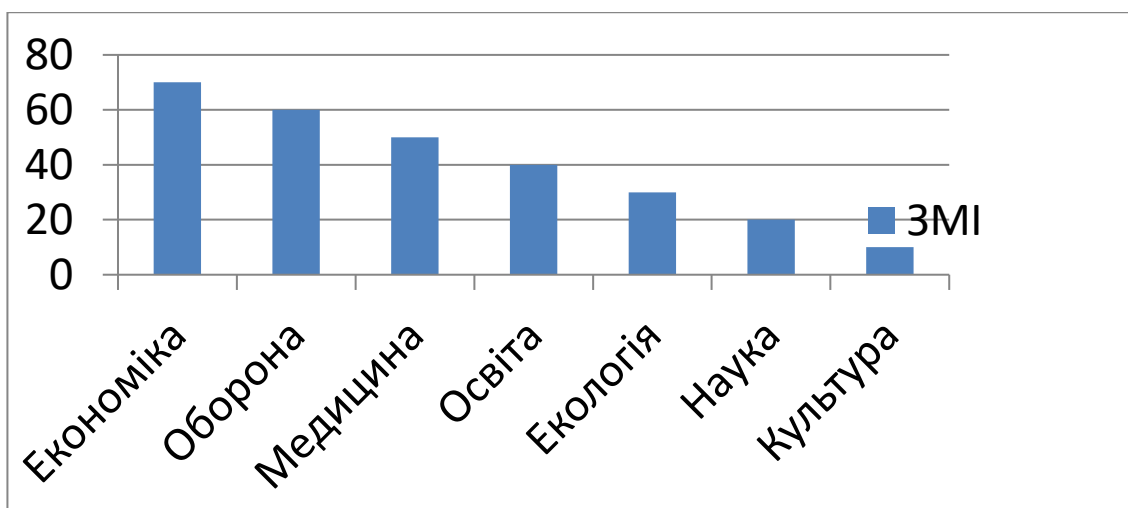

Як бачимо з таблиці 3.1 найбільш ЗМІ впливовими для підвищення екологічної культури є Інтернет, оскільки саме цей спосіб обрали респонденти першим пріоритетом. На другому місці місьцеве телебачення, а на останньому газети.

Для визначення результатів питання «На що варто звернути увагу після закінчення війни» також скористаємось таблицею 3.2

Таблиця 3.2

На що варто звернути увагу після закінчення війни

З опитування ми бачимо, що найбільш пріоритетними галузями, на які слід звернути увагу після закінчення війни, є економіка та сфера оборони.

Найменш пріоритетними галузями, якими варто займатися після війни є культура та наука. Решту сфер, в тому числі й сфера екології займають середні позиції серед опитаних громадян.

Отже, можемо зробити висновок щодо нашого опитування. Переважна кількість опитаних віком до 35 років. Також по кількості в опитуванні переважають жінки над чоловіками, 72% проти 28% відповідно. Більшість респондентів задіяні в сфері освіти – 73%. У більшості опитаних погіршилась ситуація пов'язана з екологічним станом їхнього населеного пункту.

Значна більшість опитаних (97%) підтримують ідею сортування сміття. Однак серед опитаних є значний відсоток людей, які не сортують сміття. Варто відмітити, що за час війни цей відсоток дещо зменшився, а відсоток людей, які сортують сміття навпаки збільшився.

У зміні способу споживання електроенергії можемо побачити майже однакові результати. Майже третина опитаних відповіли, що у них зменшилось використання електроенергії, або вони на це не звернули увагу. Про збільшення використання електроенергії заявили 23 респонденти. Причини економії електроенергії, опитані громадяни пов'язують, перш за все, з бажанням зекономити. Проте більша половина 56%, окрім вище згаданої причини вказують також і усвідомлення впливу на навколишнє середовище.

Еколого-просвітницьку діяльність під час війни підтримують більша частина учасників, понад 82%. Значна більшість опитаних (97%) підтримують ідею сортування сміття.

Найбільш пріоритетними галузями, на які слід наголосити після війни, опитані громадяни обрали економіку та оборону, що зумовлено політичним і соціально-економічним станом в Україні. Питання екології стоїть в середині пропонованого списку. Найменше людей цікавить культура та наука.

Висновки до розділу 3

Під час військових дій не виникає питання збереження нашої планети та її багатств, діє принцип швидкості і якості дій. Він і призводить до летальних наслідків для всього людства.

Військові дії призводять до екологічних наслідків, які спрогнозувати важко і які дадуться взнаки упродовж багатьох років після завершення бойових дій.

Російська збройна агресія проти України, яка розпочалась ще у 2014 р., а 24 лютого 2022 р., посилилась, завдає значної шкоди не лише економіці та культурній спадщині, а й довкіллю нашої країни, а численні випадки цілеспрямованого знищення природних ресурсів та інфраструктурних об'єктів мають риси екоциду проти українського народу.

Післявоєнний розвиток України передбачає необхідність збалансованого вирішення соціальних та економічних завдань за умови збереження навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу з пріоритетом екологічної складової. Такий підхід повинен базуватись на глибоких екологічних знаннях і підвищеній загальнолюдській екологічній свідомості.

РОЗДІЛ 4.

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

4.1 Аналіз та особливості роботи еколога

Згідно з Законом України «Про Охорону Праці» такі положення як умови праці на робочому місці, стан засобів індивідуального та колективного захисту, санітарно-побутові умови, безпека механізмів, процесів та засобів виробництва, що застосовуються працівником, повинні відповідати усім нормам законодавства.

Під час проведення оцінки екологічної ситуації у межах певної території, еколог працюватиме переважно в офісному приміщенні. Проведення розрахунків потребує використання комп'ютерної техніки, Wi-Fi мереж, мобільних телефонів, що викликають вплив електромагнітних полів.

В наш час, коли забруднення навколишнього середовища досягло критичної межі, професія еколога, як фахівця з безпеки життєдіяльності і охорони навколишнього середовища, набула першорядного значення.

Дотримання вимог на робочому місці забезпечують створення безпечних і здорових умов праці, забезпечення суцільного технічного контролю, адаптації трудових процесів та соціального захисту працівника [7].

4.2 Розробка заходів для нормалізації параметрів на робочому місці еколога

Основною діяльністю еколога при проведенні екологічних досліджень є аналіз показників, проведення розрахунків, конструювання табличних матеріалів та діаграм.

Під час проведення робочих процесів еколог працюватиме у окремому кабінеті. Робоче місце має розміри 4,5x2,5x3 метри (довжина, ширина, висота), площа 11,25 м² та об'єм приміщення 33,75 м³. У кабінеті працює один працівник з використанням комп'ютерної техніки. Результати проведених

розрахунків друкуються на принтері. Відповідно з ДСанПіН 3.3.2.007-98 на одне робоче місце з використанням ПК повинні задовольнятися такі норми:

- площа – не менше 6,0 кв. м;
- об'єм – не менше 20,0 куб. м.

При проведенні робочого процесу інженер-еколог підпадає під вплив таких шкідливих та небезпечних чинників працівника як фізичні, а саме вібрація, шум, освітлення, електромагнітний вплив та мікроклімат.

Також існує такий психофізичний чинник як емоційне перевантаження.

Електромагнітний вплив виникає внаслідок роботи комп'ютерної техніки, мобільного обладнання, Wi-fi приладів, техніки для друку та додаткових електричних систем. Електромагнітний вплив викликає головний біль, втому, погіршення сну, нервово-психічні захворювання, порушення центральної нервової системи, збільшення температури тіла. Електромагнітний вплив повинен відповідати нормам, що зазначені у ДСанПіН 3.3.2.007-98. Для зменшення електромагнітного впливу можуть бути впроваджені такі заходи:

- Використання захисних окулярів,
- Стабілізація графіків використання техніки,
- Використання екранізуючих засобів,
- Зменшити використання мобільних телефонів на робочих місцях,
- Проходження регулярних медоглядів працівниками.

Вібрація виникає при неправильному розміщенню системних блоків, клавіатури та використанні додаткових вентиляторів для комп'ютерної техніки. Згідно з ДСН 3.3.6.039-99 допустимий рівень вібрації 112 дБ.

Шумовий вплив виникає на робочому місці інженера-еколога внаслідок використання охолоджувальних вентиляторів, що вмонтовані у техніці та додаткових, техніки для друку. Згідно з ДСН 3.3.6.037-99 допустимий рівень шуму визначається у 86 дБ. Відповідно до ДСН 3.3.6.042-99, санітарних норм мікроклімату виробничих приміщень, у приміщенні температура повітря

повинна становити 22-25°C, відносна вологість повітря – 40-60 %, швидкість руху повітря – не більше 0,1 м/с

Кабінет має природне та штучне освітлення. Вікна у приміщенні обладнані системою провітрювання, а також мають жалюзі. Природне освітлення відбувається через прорізи та мають коефіцієнт природної освітленості 1,5%. Згідно з п. 4.3ДСанПіН 3.3.2.007-98, з метою уникнення прямого потрапляння світла у очі, робоче місце повинно розташовуватись з лівого боку від вікна. Для штучного освітлення використовуються світлодіодні лампи, що мають більшу світлову віддачу та довший термін експлуатації. Згідно з ДСанПіН 3.3.2.007-98 рівень освітленості на робочому столі в зоні розташування документів має бути в межах 300 – 500 лк

Згідно з ДСН 3.3.6.042-99 при виконанні робіт температура повинна бути у рамках 18-20 °С у зимовий період часу та 21-23 °С улітку. Відносна вологість повинна бути у проміжку 40-60%.

Мікроклімат нормується в залежності від теплових характеристик приміщення, важкості робіт та періоду року. До оптимальних мікрокліматичних умов відносять такі параметри, які при систематичному та тривалому впливі на працівника забезпечують тепловий стан організму без напруги і порушень механізмів терморегуляції.

Для даного робочого приміщення характерний температурний показник у 19°C узимку та 23 °С влітку та вологості 50%. При виконанні робіт такого напрямку, нерідко або навіть завжди, виникають підвищення температури до 5-6 °С. З метою створення оптимального мікроклімату у робочому приміщенні потрібно розробити такі заходи:

- полегшення тепловіддачі від особи в середовище існування,
- встановлення системи кондиціонування,
- створення ефективної опалювальної системи,
- створення додаткової системи охолодження для комп'ютерної техніки, що перевантажується при складних процесах обчислення,- встановлення якісних склопакетів,

- встановлення вентиляційної системи.

Згідно з ДБН В.2.5-56:2014 «Системи протипожежного захисту» діяльність із забезпечення пожежної безпеки є складовою виробничої та іншої діяльності посадових осіб і працівників підприємств та об'єктів. Під час проведення робіт не використовуються вибухонебезпечні або легкозаймисті матеріали. Але кабінет оснащено великою кількістю електроприладів, комп'ютерної та оргтехніки, меблями, проводкою, мережевими фільтрами живлення та блоками живлення.

Джерелами займання у кабінеті можуть стати кабельні лінії, замикання мережних фільтрів живлення, порушенням роботи електроприладів, займання комп'ютерної та оргтехніки. При виникненні пожежі працівник потрапляє під дію таких небезпечних чинників як:

- вогонь,
- дим,
- панічні атаки,
- недостатність кисню,
- токсичні продукти при згорянні.

З метою впровадження та дотримання системи пожежної безпеки на робочому місці повинні дотримуватись такі заходи:

- системи автоматичної пожежної сигналізації,
- наявність первинних засобів гасіння пожежі: вогнегасники, пожежні водопроводи, сухий пісок,
- меблі та обладнання не повинно перешкоджати евакуаційним шляхам,
- підтримувати електроприлади постійно у справному стані,
- документацію, папір та легкозаймисті матеріали потрібно зберігати на відстані 1 метра від електрощитів,
- постійна перевірка справності протипожежних засобів.

На робочому місці еколога має бути дотримано усіх санітарно-гігієнічних норм та норм згідно з законодавством щодо охорони праці. Також

мають забезпечуватись всі заходи з дотримання системи пожежної безпеки [18].

4.3 Розробка заходів при надзвичайні ситуації на робочому місці еколога

Розробка та впровадження заходів із запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій у разі їх виникнення сильно залежатиме від життя та здоров'я працівників і відвідувачів підприємств, а також від розміру завданої шкоди.

Відповідно до Кодексу цивільного захисту України, будь-які підприємства, незалежно від форм власності, повинні бути підготовлені до дій у надзвичайних ситуаціях за допомогою спеціально розробленої схеми заходів захисту населення та територій. Схема системи заходів захисту від надзвичайних ситуацій для великих і малих підприємств представлена на малюнку 4.1 [38].

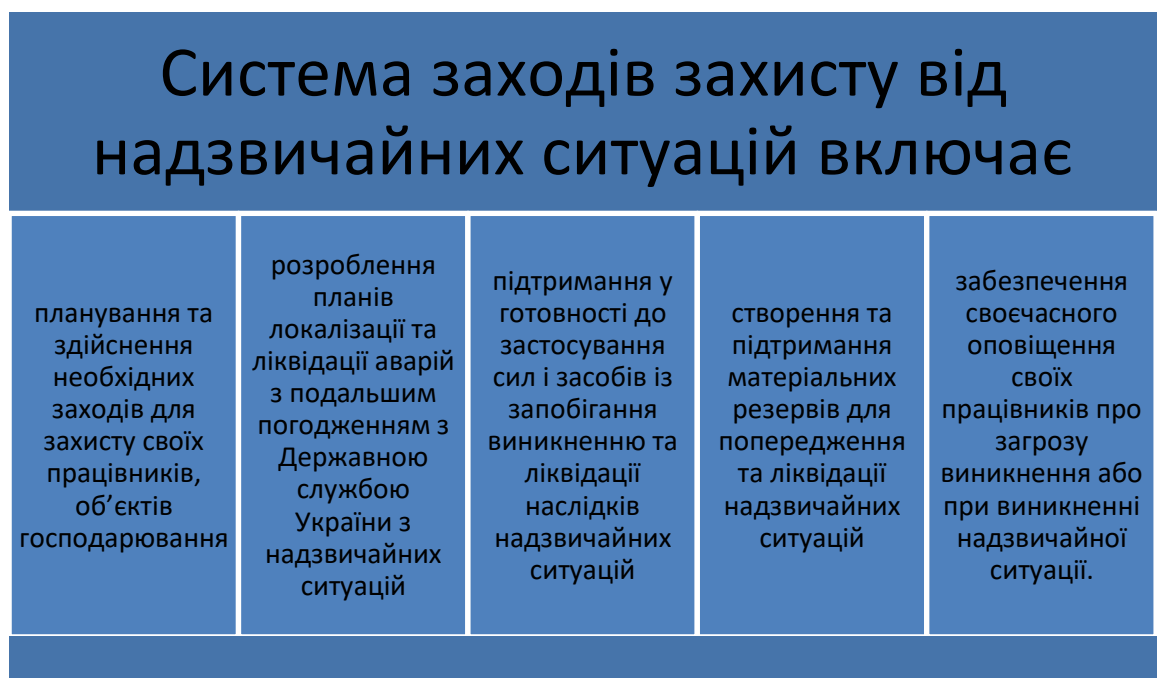

Рис. 4.1 Схема системи заходів захисту від надзвичайних ситуацій [38]

Наведені вище заходи є загальними і не враховують специфіку діяльності конкретного підприємства, такі як чисельність працівників, обсяг і вид виробництва тощо [38]. Захист персоналу та гостей є основною

характеристикою дій малих підприємств у ситуаціях загрози або надзвичайної ситуації.

З цієї причини стаття 130 Кодексу цивільного захисту України встановлює, що інструкції щодо дій при загрозі або виникненні надзвичайної ситуації повинні бути розроблені та затверджені підприємствами з персоналом 50 осіб і менше.

Усі положення та вимоги Кодексу цивільного захисту України не можуть бути порушені цією інструкцією.

Інструкція складається та підписується посадовою особою з питань цивільного захисту підприємства, затверджується керівником підприємства та доводиться до підпису всіх працівників.

Розглянемо, як працівники невеликих підприємств, пов'язаних з екологією, діють у випадку загрози або надзвичайної ситуації, у нашому випадку повітряної тривоги.

Всі працівники компанії повинні бути укриті в захисній споруді цивільного захисту в разі виникнення надзвичайної ситуації, пов'язаної із загрозою початку обстрілу території. Необхідно вказати адресу та приналежність споруди.

Заздалегідь розроблена програма використовується для оповіщення адміністрації, працівників і службовців підприємства щодо надзвичайних ситуацій.

При терміновій евакуації працівників і відвідувачів з небезпечних зон використовується весь наявний персональний та особистий транспорт працівників, що має бути наданий адміністрації.

Якщо постраждали з'являються, їм надається перша медична допомога за допомогою санітарних дружин або постів підприємства, а потім госпіталізують постраждалих до медичних закладів.

Отже, чіткий план подолання надзвичайних ситуацій – важливий елемент програм з безпеки праці. Наявність такого плану на підприємстві говорить про небайдужість організації до питань безпеки працівників, а

вивчення цього документа допомагає підвищити обізнаність персоналу з питань безпеки [27].

Висновки до розділу 4

В наш час, коли забруднення навколишнього середовища досягло критичної межі, професія еколога, як фахівця з безпеки життєдіяльності і охорони навколишнього середовища, набула першорядного значення.

На робочому місці еколога має бути дотримано усіх санітарно-гігієнічних норм та норм згідно з законодавством щодо охорони праці. Також мають забезпечуватись всі заходи з дотримання системи пожежної безпеки.

Основною особливістю дій малих підприємств при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій є в першу чергу захист персоналу та відвідувачів. На підприємствах завчасно розробляються та затверджуються інструкції щодо дій при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій.

Чіткий план подолання надзвичайних ситуацій – важливий елемент програм з безпеки праці. Наявність такого плану на підприємстві говорить про небайдужість організації до питань безпеки працівників, а вивчення цього документа допомагає підвищити обізнаність персоналу з питань безпеки.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Сьогодні стан навколишнього природного середовища вже не дає можливості задовольнити всі повсякденні потреби людей і звужує перспективні сфери самореалізації людини.

На жаль, тенденція погіршення довкілля притаманна території нашої держави. Високий рівень екологічної культури є запорукою якості життя в гармонії з навколишнім середовищем. Без фундаментального її підвищення всіх верств населення не можна сподіватися на позитивні зміни в навколишньому природному середовищі, навіть при використанні значних матеріальних ресурсів.

У ході написання магістерської роботи нами були вивчені та узагальнені теоретико-методологічні положення щодо екологічної культури. Розглянуто різні підходи до формування поняття «екологічна культура». Визначено, що під екологічною культурою слід розуміти цілісну систему, яка поєднує: екологічні знання; екологічне мислення; культура дій; культура екологічно виправданої поведінки, що характеризується ступенем перетворення екологічних знань, мислення, культури почуттів у повсякденну норму дій.

Під час написання роботи ми закріпили методику дослідження екологічної культури суспільства. У рамках класичної методології поняття екологічної культури розробляється в площині двох науково-теоретико-методологічних підходів: структурно-функціонального та діяльнісного. Застосування структурно-функціонального підходу для аналізу екологічної культури, на нашу думку, є вдалим для аналізу загальноприйнятих чинників формування та розвитку екологічної культури, але, на жаль, його евристичні можливості обмежені для виявлення окремих характеристик вузького профілю.

Ми проаналізували особливості формування екологічної культури нашого народу через призму соціального стану і проблем під час війни російської редерації проти України.

Виявлено, що на формування екологічної культури істотно впливає екологічна інформація, яка може забезпечити різний ступінь екологічних знань залежно від психологічних особливостей особистості, віку, життєвого досвіду, професії, соціальної та моральної позиції особистості. В умовах демократизації обов'язковим елементом виховання найширшого кола громадян є повна та достовірна інформація про стан навколишнього природного середовища, здійснення природоохоронних заходів.

На жаль, доводиться констатувати, що населення України здебільшого отримує неповну, недостовірну, науково необґрунтовану інформацію про стан довкілля, окремих природних об'єктів, особливо це помітно в умовах повномасштабної війни.

Недостатнім є також рівень екологічної освіти громадян України, що відображається на рівні екологічної культури суспільства.

Провівши опитування та здійснивши структурування результатів, ми маємо змогу зробити висновок, що екологічні питання цікавлять людей, так для прикладу, еколого-просвітницьку діяльність під час війни підтримують більша частина респондентів, більше 82%. Однак, найбільш пріоритетними галузями, що варті приділення окремої уваги після війни, опитані громадяни обрали економіку та оборону, що зумовлено ситуацією в Україні. Питання екології стоїть в середині запропонованого списку.

У ході написання роботи, ми визначили особливості роботи еколога. При проведенні оцінки екологічної ситуації в межах певної території, еколог працюватиме переважно в приміщенні. Для точності розрахунків і їхньої високої якості потрібні відповідні гаджети та швидкісний інтернет, о у свою чергу спричиняють виділення електромагнітної енергії.

В наші дні, коли забруднення довкілля досягає критичної межі, професія еколога, як фахівця з безпеки існування в навколишньому середовищі і його охорони, набула дуже великого значення.

Нами розроблено запобіжні заходи при надзвичайні ситуації на робочому місці еколога. Основною особливістю при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій є в першу чергу захист персоналу та відвідувачів. На підприємствах завчасно розробляються та затверджуються інструкції щодо дій при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій.

Наявність чіткого плану вирішення надзвичайних ситуацій – важлива складова програм із безпеки праці. Те що такий план наявний на підприємстві свідчить про небайдуже ставлення керівництва до питання безпеки на робочому місці та підвищує обізнаність працівників стосовно питань поведінки в небезпечних ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. DSpace :: ELAKPI :: Репозитарій КПІ ім. Ігоря Сікорського. *DSpace :: ELAKPI :: Репозитарій КПІ ім. Ігоря Сікорського*. URL: <https://ela.kpi.ua>
2. Hikaru Komatsu, Jeremy Rappleye, Iveta Silova. Culture and the Independent Self: Obstacles to environmental sustainability? *Anthropocene* Volume 26, June 2019.
3. Paul R. Ehrlich Human Natures, Nature Conservation, and Environmental Ethics: Cultural evolution is required, in both the scientific community and the public at large, to improve significantly the now inadequate response of society to the human predicament *BioScience*, Volume 52, Issue 1, January 2002, Pages 31-43.
4. Steward, Julian H. *Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution*: University of Illinois Press, 1972. 256 с
5. Welcome to - Digital Library NAES of Ukraine. *Welcome to - Digital Library NAES of Ukraine*. URL <https://lib.iitta.gov.ua>
6. Альбещенко О. С. Основні засади екологічної політики в демократичному суспільстві: цілі та завдання. Миколаївський державний аграрний університет. *Агросвіт* №20. 2012 С. 9.
7. Ахметова К. В., Кочмар І. М. Вплив військових дій на техногенно-екологічний стан міста Маріуполь донецької області. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Екологія. Довкілля. Енергозбереження» (1-2 грудня 2022 року, Полтава). Полтава: НУПП, 2022. С. 34-36.
8. Відновлення довкілля України внаслідок збройної агресії росії. Круглий стіл. Львів, 17 березня 2023 <https://indico.ldubgd.edu.ua/event/39/>
9. Головна - Охорона праці і пожежна безпека. *Охорона праці і пожежна безпека*. URL: <https://oppb.com.ua>
10. Головна сторінка DSpace. *Головна сторінка DSpace*. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua>

11. Гребенюк Н.О. Значення охорони праці в професійній діяльності еколога. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Техногенно-екологічна безпека України: стан та перспективи розвитку». Секція IV. Працезохоронна діяльність як передумова техногенно-екологічної безпеки. Вінницький національний технічний університет. 2012.
12. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 27.10.2022 року: офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів <https://mepr.gov.ua>
13. Дубовий О. В Екологічна культура як складова духовної частини суспільства. Київський національний університет культури і мистецтв. Київ, 2014.
14. Екологічні наслідки військових дій. Матеріали науково-практичної конференції, 17-18 квітня 2018 року. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2018. С. 7-11.
15. Екологічні цінності в структурі екологічної свідомості й екологічної культури / Л.І. Юрченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. — К., 2009. — Вип. 78. — С. 229-237. — Бібліогр.: 5 назв. — укр.
16. Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" від 01 липня 2010 р.
17. Закон України "Про основні засади (стратегію) національної екологічної політики України на період до 2022 року" від 21 грудня 2010 року: <http://zakon.rada.gov.ua>
18. Кисельов М. М. Екологічна свідомість як феномен освітянського процесу. Київ: Філософська думка, 2005. №2. 14 с.
19. Комих Н. Г. Соціологічна методологія у дослідженнях екологічної культури. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 61-ше вид. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ., 2014.

20. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України.-1996. №30. С.141.
21. Конференції Державного університету «Житомирська політехніка». *Конференції Державного університету «Житомирська політехніка»*. URL:<https://conf.ztu.edu.ua>
22. Крисаченко В. С. Екологічна культура : теорія і практика. Київ. Заповіт, 1996. 352 с.
23. Крисаченко В. С., Хилько М. І., Екологія. Культура. Політика: концептуальні засади сучасного розвитку. Київ: Знання, 2001.
24. Курняк Л.М. Екологічна культура: поняття та формування. Хмельницький інститут соціальних технологій Університет «Україна». 2012.
25. Лісова Н.О. Вплив військових дій в Україні на екологічний стан території. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. 2017. № 2 (вип. 43). С. 165-173.
26. Макаренко Н. А., Строкаль В. П., Бережняк Є. М., Бондарь В. І., та інші. Вплив російської воєнної агресії на природні ресурси України: аналіз ситуації, методологія оцінювання. Наукові доповіді НУБіП України. № 4 (98), 2022.
27. Нікітченко І.В., Прокопенко Н.Ю., Шведчикова І.О. Вплив військових конфліктів на навколишнє середовище та екологію. *Технол. ін-т Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля*. 2015. С. 153 - 155. <https://core.ac.uk/download/pdf/84593128.pdf>
28. Онлайн-консультант інженера з охорони праці. *Онлайн-консультант інженера з охорони праці*. URL: <https://ohoronapraci.com.ua>
29. Освіта в Україні та за кордоном. *Освіта.UA*. URL: <https://osvita.ua>
30. Охорона праці. *Охорона праці*. URL: <https://ohoronapraci.kiev.ua>

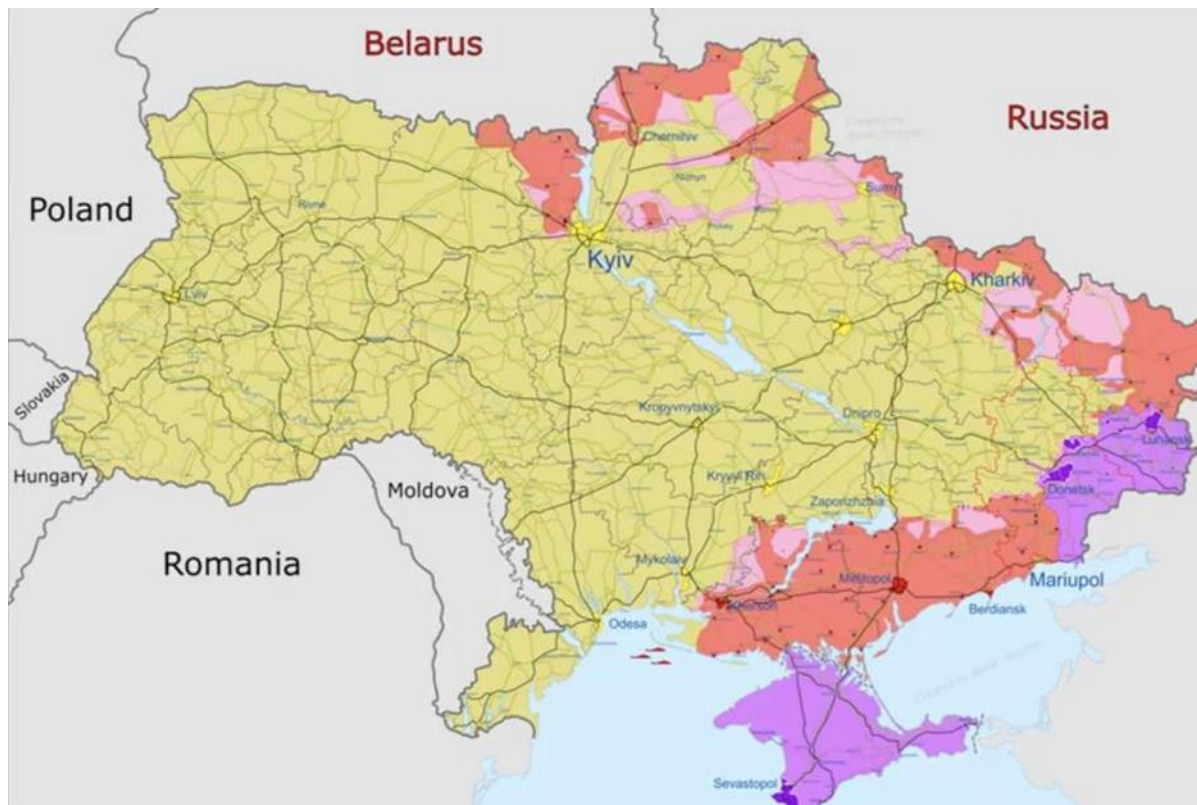
31. Позняк Е. В. Теоретико-правові засади екологічної культури в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. Вип. 92. С. 24-28.
32. Програма дій: Порядок денний на ХХІ століття; Пер. з англ.: ВГО "Україна. Порядок денний на ХХІ століття". Київ: Інтерсфера, 2000
33. Протидія терористичним актам у міському середовищі: збірник матеріалів Наукового форуму. Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 21 червня 2023 р.). Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. 396 с.
34. Рідей Н.М., Кучеренко Ю.А., Індикатор сталості розвитку взаємин суспільства і природи – екологічна культура. Таврійський науковий вісник № 91. НУБіП України. С. 185-190.
35. Салтовський О.І. Основи соціальної екології. Курс лекцій. Київ: МАУП. 1997. 168 с.
36. Сталій розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування. VII Міжнародний конгрес, 12-14 жовтня 2022, Україна, Львів : Збірник матеріалів — Київ : Яроченко Я. В., 2022. — 150 с. : рис. Онлайн-видання. <http://dx.doi.org/10.51500/7826-07-0>
37. Сьомий VII-й ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ З'ЇЗД ЕКОЛОГІВ З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ (Екологія/Ecology–2019), 25–27 вересня, 2019: збірник наукових праць. Вінниця: ВНТУ, 2019. 206 с.
38. Толочко С. В., Шевченко Н. О. Екологічна безпека як складник культури миру в українців Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. 2022. Випуск 103. С. 3.
39. Філософський факультет - Головна сторінка. *Філософський факультет - Головна сторінка*. URL: <http://www.philosophy.univ.kiev.ua>
40. Хилько М. І. Екологічна культура: стан та проблеми формування. Київ: Знання, 1999. 36 с.

41. Шевель А. О. Роль освіти у формуванні екологічної культури. Гуманітарний вісник ЗДА. Глухів, 2008. Вип. 33.

ДОДАТКИ

Додаток А

Області України, де велись і ведуться бойові дії, і які зазнали найбільшої екологічної шкоди

Джерело: <https://dailyviv.com/news/ekonomika/onovleno-perelik-hromad-meshkantsyam-yakymh-zdiisnyuvatymut-vyplaty-100056>

Вплив військової агресії росії на ґрунтовий покрив України

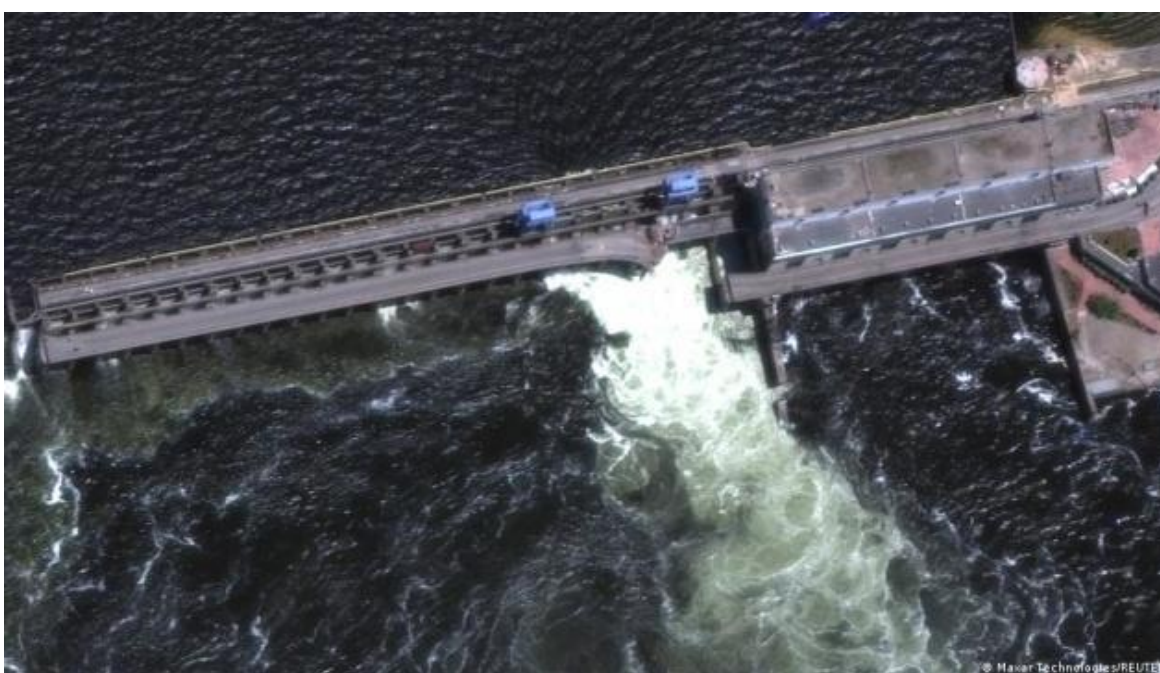

Джерело: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/vipalena-j-zabrudnena-zemlya-yak-zagarbnicka-vijna-rosii-vbivaie-ukrainski-grunti/>

Підрив Каховської греблі

Джерело: <https://www.radiosvoboda.org/a/pidryv-kakhovska-hes-evakuatsiya-zahroza-zaes/32446581.html>

Джерело: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3722199-pidriv-kahovskoi-grebli-stav-cergovim-proavom-zvirstva-rf-dombrovskis.html>

Форма анкети опитування респондентів

1. Місце проживання під час війни (регіон, назва нас.пункту)

2. Ваш вік

15-18

18-23

23-35

35-50

50-65

65+

3. Стать

жіноча

чоловіча

4. Освіта

середня

неповна вища

середня спеціальна

вища

5. Соціальний статус та місце роботи

державна служба

освіта

медицина

виробнича сфера

сфера послуг

офісний працівник

банківські установи

військо

6. Чи змінився екологічний стан вашого населеного пункту під час війни?

Так

Так. Став гірший.

Ні

7. Що змінилось ?

Якість води стала кращою

Якість води стала гіршою

Стало менше сміття

Стало більше сміття
Погіршився стан зелених насаджень
Нічого

8. Ваше ставлення до сортування сміття?

Підтримую
Не розумію необхідності
Проти

9. Чи сортували ви сміття до війни?

Так
Ні
Періодично

10. Чи сортуєте ви сміття під час війни

Так
Ні
Періодично

11. Як змінилась кількість електроенергії яку ви витрачаєте у побуті?

Збільшилась
Зменшилась
Не звернув уваги
Важко сказати

12. Причина економії електроенергії

Усвідомлення впливу на навколишнє середовище
Економія коштів
Обидва варіанти

13. Яким, на вашу думку, має бути поводження з зеленими насадженнями під час війни за умов відсутності постійних обстрілів?

Продовжувати догляд за існуючими без нових насаджень
Насаджувати нові і доглядати за існуючими
Не на часі

14. Екологічна просвіта під час війни

потрібно проводити еколого-просвітницькі заходи

такі заходи не є актуальними, краще їх не проводити

Продовження додатку Г

15. Які із засобів масової інформації є більш впливовими для підвищення екологічної культури ?

Інтернет Радіо Місцеве телебачення Газети

1
2
3
4

16. На що варто звернути увагу після закінчення війни (розташуйте напрямки за пріоритетом)

1 2 3 4 5 6 7

*економіка
екологія
оборона
освіта
наука
медицина
культура*

Результати дослідження

